Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 6 ОКТЯБРЬ, 1990 ШУ. ★ № 101 (7915). ★ Мах 3 кеп.

РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА СЕССЕ

11 сентябре хиннача РСФСР Лакхехьарча Совета сессе решенега диллача цхьоалагIа октябрь рыночни экономика хьалхара ди хила дезаш дар. Цхьабакъда, из ди тIехдаьлар. Депутаташа чIоагIа новкъа а хеташ 2 октябре хиннача РСФСР Лакхехьарча Совета сессе заседане дийцар из.

Сессе болх дIаболабаленна депутаташа дагабувлаш цхьацца къамаьлаш дир. Экономика чIоагIъяра цхьабараша укх тайпара предложени оттайир: доазол дехьара специалисташ юкъе а болаш, рынкага довлара парламента программашка ладувгIа деза вай, аьнна. Из эш царех цаI сихагIа кхоачашъяр духьа. «500 ди» яха программа царех цаI хургхиларах тешаш ба парламентареш.

Хьанна эша йохкаенна «оарголаш» яха статья цхьацца долча газетий оагIонаш тIа яларах чIоагIа эгIазне бар депутаташ. Царна хетаргахьа уж публикацеш РСФСР Лакхехьарча Совета демократий сий доадеш я. Цар вIашагIъеллар из «гIулакх» тахкара лаьрхIа йола комисси. Из кхетаде хала дац. хIана аьлча, чIоагIа эгIазбаха бар нах. ХIаьта хаттар отт, бакъбий-теш эгIазбахараш? Гласность йолча ханашка дувца йиш йоаца хIамаш да-теш, хIаьта хьангара яккха еза уж дувца бокъо?

Дуккха а ши-шийна хетараш дийцачул тIехьагIа а рыночни экономикага довлара проблема керттера яр депутатий. Из хIанад аьлча, мехкара хьал воча доалаш лоаттандаь, хIаьта Россе реформа яра дош тIехьдаьнадаь дар: Дувцар 15 октябра ди да. Цудухьа, массови информаце, средствай, общественни организацешца дукхача граждании боламашца, долча бувзамий, общественни хетар Iомадара комитето ювца араяьккхай «Россе гражданашка» деча кхайкарала проект. Документа тIа дувц: «Сатем кхоачабеннача хана, тIеххьара дог доахилга ейнача хана, хIаьта тешама метта массанех дог эккхалга эттача хана, оаха тIахьех шо историе низкъала гола тохача ца доахаш чIоагIа хилара» 11 сентябре РСФСР Лакхехьарча Совета могайир экономика чIоагIъяран «500 ди» яха рынкага довларан йола программа. Из халкъа вахаре хинна бокхха хувцам ба, из къамаш кIалхара дахара программа я...

Рынок эксплуатаци я, капитализмага юхадерзаш да, теневой экономикага довлар да, яхаш вай кхераду. Из иштта дац. Мадарра аьлча, из бюрократий рынка моделагара цивилизованни культурни массанена а йийла йолча рынкага довлар да.

«Кхайкарал проект ювцача цIаьхха чIоагIа къовсам баьлар. ВIалла а дагайоаца предложенеш йоалайора депутаташа. Цхьабараша йоахар наьха теркам тIаувзал дола дешаш текста юкъера дIадаха, хIаьта вожаш уж дешаш юкъедоаладе раьза бар. Цхьабараш кхайкарал сихагIа де гIерташ бар, хIаьта вожаш — вIалла а эшац, аьнна хеташ. Шинна оагIорахьа дуккхаяр аргументаш.

ТIеккьара, керттерча даькъе, документ тIайицар. Делкъел тIехьагIа халкъа депутаташа йийцар республикерча пачхьалкхен пенсех долча РСФСР-а закона проекти Россе пенсионни фондах йолча положене проекти.

Социальни политика комиссе председатель волча М. Захарова вIашагIкхийттарашка хоам бир Россен ший республиканска пенсионни закон хилаза даргдоацача бахьанех. Царех керттера бахьан — мехкара нах пенсоца бизза Iалашбаь ца хилар. «СССР гражданаш пенсионни Iалашбарах» дола закон оттадеш союзни органаша цIенхаштта гIалаташ даь хилар а.

Иштта лоархIаме да цхьаькха бахьан а. Цу закона керттера финансировани ю предприятей страховой взносаша, цар 37 процент лоац. М. Захарова дувцачох Россе гражданашта пенси дIаденначул тIехьагIа республике дус кхы а 50 миллиард сом, из СССР бюджете дIадода. Республикански пенсионни закон тIайицача, из ахча Россе дусаргда.

Керда тIайицача проектагIа лаьрхIа да 100—120 сомага кхаччалца пенси лакхде.

Содоклад йир Республика финансай министра Б. Федорова. Цо аьлар, 50 миллиард сом товарашца Iалашдергдац. Теркал де деза цхьаькха а, эггара лохагIа дола пенси лакхдича, эггара лохагIа дола алапи а тIатоха дезилга. Къамаьл даь чакхволаш цо аьлар, доацаш дола ахча дIадала йиш яц.

Депутаташа чIоагIа болх баь бале а, цу закона проект а кхайкарал санна сессе тIаэцанза йисар.

Н. КУПРИН,
В. ДЖИБУТИ,
ТАСС парламентски корреспонденташ.
Москва.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиуме

Укх деношка хилар НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума заседани. Из еш вар НГIАССР Лакхехьарча Совета председатель Д. Г. Завгаев.

Из кIезиг-дукха цхьа моллагIъяр санна йоаца заседани яр ший характерга а ювцача проблемага а диллача, НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума членаша цул беш хиннача теркамга диллача а, локальни я аьнна из хете а. Из яр бахьан дар ГIалгIай театра художественни кулгалхочо М. Бекова республика Лакхехьарча Совете яйта телеграмма. Цо цу тIа бехке ю НГIАССР Министрий Совет, культура министерство театра коллектива хьашташ теркалдац, цун проблемашка цIенхаштта хьажац, цудухьа шийна дизза кхоачашдулац театра кулгалхо хиларах тарра шийна тIадаьхка декхараш, яхаш.

Телеграмма авторо дIадоладаь ира къамаьл дIахо дихьар заседане дакъа лоацаш хиннараша.

— Аз бакъдергдацар Министрий Совето, культура Министерствос театра коллектив вIалла теркал ца еш йитай яхар. — аьлар НГIАССР Министрий Совета председатела С. М. Бекова. — Алхха укх шера театр эргадаьккха юадара кхы тIа къоастадир 600 эзар сом. Ремонтни балхашта юкъар чал доацаш тIахьожам лоаттабу Министрий Совета председатела хьалхарча заместитела, культурага хьожаш волча Г. Х. Эльмурзаева. Из каст-касте жул театра коллективе, со се а массеха кхазза вIашагIкхийтта хиннав труппаца. Бакъда, театра кулгалхоша ремонт геттара шорттига еш я яхар бакъ ца дича далац. ХIаьта из вай культура министерство бехке йолаш дац, цун ремонтни база низ боацаш хилар да.

ЛоархIаме а кIал кIийле йолаш а дар НГIАССР Лакхехьарча Совета халкъа образоване, Iилма, культура, дина, кхетам балара, спорта этика хьакъехьарча массазарча депутатски комиссе председатела Л.-А. И. Хацнева даь къамаьл.

— Наха ювцаш хазарах йовзаш вац со из коллектив, — аьнна белгалдаьккхар цо. — Массе хана цунга хьожаш ва со. Цудухьа, сихвенна дувцараш юстара а даьха, ала деза гIалгIай театра енна тениний театра здани болх булургболаш яр. Укхаэ спектаклеш оттае, ловза йиш яр. Ремонт яра метта театра кулгалхоша дIадоладир театра здани эргаяьккха тоаелга. Коллективо гIишлон материалашта еш йола заявкаш кхоачашъеш я. Аз кхеталу актераш шоай цIа махулла хозагIеи дикагIеи хулга ловш хилар. Бакъда, республика торонаш а теркалъе йоагIа. Театрана кхыча театрашта нийсса хIара шера кхоач вIашагIтеха штат лоаттаяра йоала дотаци. Материальни база ца хилар творчески гIулакха Iаткъаш да яхилга кIал кIийле йолаш да, бакъда сона хетачогIа, [illegible] хвале а болх булургбар йоккха йоацача формашка.

ГIалгIай театрера гIулакхаш дувцаш къамаьлаш деш НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума членаша Г. Б. Эльмурзаевас. М. А Султыгова, кхычар белгалдаьккхар оттаяь проблема дикагIча оагIорахьа кхоачашъяро шийн автономи меттаоттаелга гIалгIай халкъо нийсхонца доагIаш дIадохьараша маьхкара хилар, республикерча къамашта юкъера гIулакхаш тоадара цо новкъостал а дергда, аьлар.

Дийцачун атог еш НГIАССР Лакхехьарча Совета председатела Д. Г. Завгаева, къаьста аьлча, белгалдир:

— Культура, цун вIашкаувзара декхарца, НГIАССР Лакхехьарча Совета, НГIАССР правительства балха тIа хьалхара лостам а хинна дIаотташ я, аьнна. Вайга кхаьчад дукха декхараш. Бакъда, культурас, искусствос общество, халкъ нравственни тоадара, тайп-тайпарча къамех болча наха юкъера тешами доттагIали чIоагIдара, граждански барт базикадар деш хилар кхетадаро вай культурни политика кхоачашъе езача доах. ХIаьта гIалгIай театрах аьлча, цунга ала а долаш да. ХIаьта долла хIама даьдий вай цо творчески пайдане болх бара? Театро массаза а болх баьб къам духовни хьалкхедара, из эш гIалгIай халкъа, республика беррига къахьегамхошта. Из бокъонца, дизза болх булургболаш хилийтара мел эшар де а деза вай.

НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиумо НГIАССР Министрий Совета (С. М. Беков), НГIАССР культура министерствана (А. Г. Княдаров) тIадиллад гIалгIай драматически театра балхаца дувзаденнача дерригача дешашка хьажа, уж кхоачашдара де дезар де а.

ТIайийца соцам кхоачашбара тIахьожам лоаттабелга тIадиллад НГIАССР Лакхехьарча Совета халкъа образоване, Iилма, культура, дина кхетам балара, спорта, этика массазарча депутатски комиссена (Л.-А. И. Хацнев).

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совете

Шоай дош дахьаш боагIа гражданаш 1990 шера октябрь бетта Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума членаша тIаэцара график дIахойт НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиумо.

Ю. И. Румянцева — НГIАССР Лакхехьарча Совета председатела хьалхарча заместитела нах тIаэцаргба Шелковски станице 6 октябре 10 сахьат даьлча 14 сахьат даллалца, г. Грозне 2-ча оршотдийнахьа 10 сахьат даьлча 13 сахьат даллалца;

А. М. Бугаева — къамий политикан къамашта юкъерча гIулакхийн хьакъехьарча массазарча депутатски комиссе председатела нах тIаэцаргба Наурски станице 16 октябре 15 сахьат даьлча 19 сахьат даллалца, г. Грозне — 26 октябре 15 сахьат даьлча 19 сахьат даллалца;

М. А. Султыгова — аграрни дешай хьакъехьарча массазарча депутатски комиссе председатела, МагIалбика района «Кавказ» совхоза директора нах тIаэцаргба, Орджоникидзевски станице 20 октябре 10 сахьат даьлча 13 сахьат даллалца;

А. Б. Чапсуркаева — унахцIено лораяра, социальни дешай, ветераний, инвалидий, къабеннарий гIулакхий массазарча депутатски комиссе председатела, Шалински райбольница керттерча лора заместитела нах тIаэцаргба Грозненски района Алхан-Кала юрта 27 октябре 10 сахьат даьлча 13 сахьат даллалца, г. Грозне 13 октябре 10 сахьат даьлча 13 сахьат даллалца;

Г. Б. Эльмурзаевас — наналеи бералеи, кхалнаькха къахьегамеи бытеи, дезал лорабара дешай хьакъехьарча массазарча депутатски комиссе председатела, нах тIаэцаргба, МагIалбике 11 октябре 15 сахьат даьлча 19 сахьат даллалца, г. Грозне 24 октябре 15 сахьат даьлча 19 сахьат даллалца;

В. Б. Дагаева — промышленноста, энергетика, техника, технологе, транспорта, бувзама дешай хьакъехьарча массазарча депутатски комиссе председатела, Грозненски биохимически завода директора нах тIаэцаргба Урус-Мартане 20 октябре 10 сахьат даьлча 13 сахьат даллалца;

Р. М. Гайрбекова — гIишлош хьалъяреи архитектуран дешай хьакъехьарча массазарча депутатски комиссе председатела нах тIаэцаргба г. Грозне 17 октябре 15 сахьат даьлча 19 сахьат даллалца;

С. Х. Салаева — халкъа эшача товарий, торговле, коммунально - бытовой, бахача наха деча кхыча гIулакхий хьакъехьарча массазарча депутатски комиссе председатела нах тIаэцаргба Знаменски юрта 13 октябре 10 сахьат даьлча 13 сахьат даллалца, г. Грозне — 30 октябре 15 сахьат даьлча 19 сахьат даллалца.

НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума членаша нах тIаэц г. Грозне НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума здане № 203 йолча цIагIа, юртарча районашка — халкъа депутатий районни Советий е халкъа депутатий юрта Советий исполкомий зданешка.

ДIАХО ИШТА ДАХА ЙИШ ЯЦ

Гудермесе вIашагIъеллай «ЦхьоагIо» яха депутатски группа. Группа керте латта городской совета депутат, халкъа депутатий Гудермески горсовета президиума член, г. Гудермеса ГАИ начальник С. Гелисханов. Укх деношка тха штате воацача корреспондента Н. Борисова блиц-интервью елар цо.

— Султан, малагIаш да, хьона хетачох, района керттера дешаш?

— Эггара хьалха, ахархой дош. Укх юкъе доагIа лаьттан доалахьен дошн, аграрни секторе предпринимательства кортамукъален дошн. Цу наькъаца бузабе нах. Из а еррига юхейнса проблемаш къоастае гIо дергдола керттера проблема. Вай тахан дика Iомаденнад хоза къамаьлаш де, цхьабакъда, хозача къамаьлашца нах бузабергбац. Къаьсттача гIулакхашка довла деза вай, йизза кортамукъале яла еза наха.

Тоталитарни режима хьалашка а декларативни демократе хьалашка а гражданина яц йизза кортамукъале. Саг кортамукъа хила ши хIама эш: цкъа-дале, доалахье. Ший доалахьен да воаца саг хургвий ший кхела даI ХIаьта вай дерригаш а пачхьалкхенна чулатташ да. ШозлагI-дале, харжа йиш хила еза. Хьехархо, мотт, ди, политически парти, вахамохк, лор, депутат — шийна веззар харжа йиш хила еза сага. Из йиш хургйолаш, царех хIаравар цаI хинна ца Iеш, массехк хила веза — массехк хьехархо а, массехк лор а, и кх. дI. а. Цу тайпара хоржам боацача кортамукъале а хургьяц. Цудухьа бокъонцарча кортамукъаленга бода никъ хIанз а бIаьха ба, хIаьта вай хIанз а из никъ бе дIадолалуш мара дац.

— Султан, дукха ха йоацаш партера хьаваьннав хьо? Хьона хетачох, хIана дежад парте сий?

— Сога хаьттача, парте сий дежадац. Духхьал нах кхерац партех хIанз хьалха санна. Цул совгIа, партии партийни кулгалхойи цаIаш бац. Тешам коммунистех байнабац, цар организацех байнаб. Цу организаценна сихонца перестройка е еза. Хетаргахьа, КПСС сий меттаоттара политически конкуренци эш. Многопартийность эш.

— Султан, лоацца шоай группац программни заявленех Iа дувцаре бакъахьа хетар сона.

— Тха заявлене тIа оаха дIаяздаьд:

Тахан вай дахар чоалханей бехктонхамеи ха я.

Вай еррига общество чIоагIа догдсахаш я экономике перестройка дIайолаяларга. Хетаргахьа, из хургьяц, болхлочун, ахархочун хьашташка хьожаш пачхьалкхе ца хуле.

ОАРЦ ДАЛА!

БАЬЦАДААРАШ ДОВШ ЛАТТ

В. И. Ленина цIерагIча колхоза баьцадаараш гулдеча болх беш ва 50 саг. Цар хьагулъяьй кабуц, хохаш, иштта шин гектара тIара варсаш а. 47 гектара тIара дуьхагIа йола моттиг дIалаьцай помидораша. Дукха къахьийга помидораш хьагульеш, дукххаза хий дилладар, кхалнаха кхозза оасар даьдар. Хьувкъама уж чIоагIа раьза бар. Кха помидорех цIе дар. ХIара гектара тIара 500 центнер баьцадаараш дIачудала йиш хургья.

Бакъда, тхо гIаддахар дIаьхдаланзар баьцадаараш гулде тхо дIадоладелча. Тхона хала дар ужаш хьалкхее чуэца. Тхона хала дар планаш кхоачашъе.

Ассиновски консервни заводаца договор льяр тха колхозо 1150 тонн помидораш цунга лургйолаш. Цхьацца бахьанаш а доахаш уж дIаэца тигац цо. Сомаш вIаллагIа а. Царна ца езаш Iойоассайнча, уж мегаргья е мегаргьяц ца оалаш, акт а оттайийя мегаргйоацараш лаьрхIе дIа йоах е 40 процент брак, 20 процент нестандартни я, аьле дIаязъю. Помидораш оаташ да тхо. Уж заводо халла дIаэц.

Еррига помидораш ага магац тхона, томатни лин зIамига я. Из бахьан долаш тха кхашкара 15—20 тонн помидораш хIара дийнахьа дIахьу.

ХIара дийнахьа 70 тонн помидораш хьагулъе тха аьттув балац. Юххера а тараш ца тоъаш хиларагIа хьугульяь помидораш лаьтта Iойоассае езаш хул. Ужаш талха йолалу. Мичча бесса дале а тха аьттув баьлар 500 тонн томаташ дIачуяла. ХIанз, тахан а, тха йиш я потребителашта 1000 тонн продукци дIаяхьийта. Тхона ала ловра мо дола гIулакхаш да масса долча баьцадаарашца а. Масала, Ассиновски совхозе, «Победа» яхача колхозе, иштта кхычахьа а.

Карарча шера 16 мае Нохч-ГIалгIай Министрий Совето соцам баьб продукци республикера арайоаккхаргйоацаш. Бакъда, ала хала да республике баха нах баьцадаарашца Iалашбара цо мел новкъостал даьд...

Гуш да цхьаькха хьалкхебаь хьувкъам бахьа моттиг йоацаш бовш латтилга.

Хетаргахьа, цхьацца йолча моттигашка санна, хьувкъам чуэца ца кхувш лаьтта аха мег. Уж санна йола проблемаш дIадахача шера тха хинна яцар.

Лоалахарча республикашкара дIакхихьар хохаш а, сибазаш а, помидораш а. Боахам ший доалахьа бийрзача ханашка колхозашкара бокъо дIаяькххай. ХIанз ше хьалкхебаь хьувкъам хьаштдолча дIабохка йиш я арендатора. Со ала валлац районе бахача наха хIама юхе а ца дуташ, дерригa а арахьа дохка.

Районера нах Iалашбаьчул тIехьагIа юхейнса продукци мичча яхьа еза? Торгови организацеша из продукци дIахьой тхо чIоагIа раьза хургда.

Соми баьцадаараши дохкача тишкашка со лаьрххIа яхача, сона цига нийсбаланзар цхьаккха тайпара сомаш а, баьцадаараш а. ХIаьта баха нах цу продукцех Iалашбе йоккха таро йолаш да вай. Массавар оарцагIа ваьнна, из дича бакъахьа а дар.

Т. ЭЛИМБАЕВА,
Сунженски района В. И. Ленина цIерагIча колхоза баьцадаараш кхедеча бригада бригадир.

«2000 шера — хIара дезала къаьстта фусам» яха программа кхоачашъяра дизза дакъалоац вай республикерча кхалнаха.

Советски кхалсаг массаза а хиннай моллагIча балхах ка йоалаш. Кхалсаг юкъе йоацаш цхьа сфера яц вай мехка.

Иштта СМУ-5 яхача гIишлон организаце спорткомплекс хьалъеча хьинаре къахьегаш ба штукатураш Н. А. Семенкина, М. Ф. Посохова, С. Х. Идаловач.

Лакхехьа вай бувца кхалнах шоай балхах башаш ба, бехктокхаме кхоачашду цар шоашта тIадилла гIулакх. Дакхха гIалат доацаш лакхарча боараме бу цар болх. Дика къахьегарах цкъа санна дуккхаза а тийннай царна сийлен грамоташ, совгIаташ.

«2000 шера — хIара дезала къаьстта фусам» яха программа кхоачашъеча шоаш дакъа доацаш хиларах доккхал деш ба гIишлонхой Семенкина, Посохова, Идалова.

СУРТА ТIА: СМУ-5 яхача гIишлон организаце штукатураш: Н. А. Семенкина, М. Ф. Посохова, С. Х. Идалова.

Экологаш вIашагIкхет

6—7 октябре г. Грозне хургья Еррига кавказски экологически Советеи Еррига кавказски оргкомитете конгрессеи цхьана йола «Кавказ вай юкъара цIа» (экологи, экономика, культура) яха заседани.

Азербайджанера, Арменера, Адыгеера, Дагестанера, ГуржегIара, Черсий - Балкхаройчера, Карачаево-Черкессера, Къулбаседа ХIирийчера, Нохч - ГIалгIайчера «баьццара» экологически болама викалаша дувцаргда дийза даргдоаца Кавказе «баьццарчарна» хьалхашка латта декхараши Еррига кавказски конгресса кийчо яра де дезараши.

Заседани дIахьоргья «Грозный» турсгостинице, журналисташта пресс - конференци — 7 октябре, 19.00 сахьат даьлча.

«Баьццара болама» Нохч-ГIалгIай пресс-центр.

Ахча мича ух?

Дукха ха я Гудермески района еррига коммунально-бытови подразделенеш вIашагIкхийтта, цхьа объединени царех хьахинна. ХIанз цох фусама - коммунальни бсахама управлени оал. Тха города дерригa хьашташ кхоачашдар да цун керттера декхар.

Цхьабакъда, из декхар цо кхоачашдац. Шозза хIана дац аьнна дуккхагIа хиннад кулгалхой алаш, хIаьта мугIарерча болхлой дар ше хиннача тайпара лоха дисад. Оалаш ма хиллара, кулгалхо шортта ба, пайда вIалла а бац. Из гойтара массехк масал доаладергда вай. Гудермессера наькъаш дерригa дехад. Йоачан хилча ваха а йиш йоацаш хIалак хул уж. Массанахьа хотта, дом. Улицашка вIалла лостам бац. Города санитарни хьал денгара-денга воча доалаш латт. Кхыметтел нувхаш а дIакхухьац укхазара.

ПУЖКХ а горисполкома а кулгалхоша дош деннадар наькъашка асфальт билла, цхьабакъда, 150 метр Iо а билла, кхы ахча дац аьнна, соцабир.

Гудермесе шиъ бани яр хьалха, хIаьта хIанз цаI йоха а яь Iоттаьй, кердаяр хьал ца а еш. Городе керда гаьнаш йогIара укх шера хьахьожадаьд 5 эзар сом совгIа ахча, цхьабакъда, кердаяраш дIа ца йогIарал совгIа, йолаш яраш а лораеш яц.

Хетаргахьа, массанена хов хургдац, укх шера Гудермес тоаяра 400 эзар сом совгIа ахча хьакъоастадаьлга. ХIаьта, дIадахийтад яхар дуккха дуккхагIа да, хьадаь, вай лакхе маалдара, хIама деце а. Цудухьа, бакъахьа дар Гудермески горисполкома председатель Х. Садыкови города прокурор А. Скляровн из ахча мича дахад хьожаре а, бехке вар бехктокхаме озаре а.

Н. БОРИСОВ,
тха штате воаца корреспондент.

Рыночни экономика

КООПЕРАТОРАШ ДАГАБУВЛ

Вай мехка кооперативай болам дIаболабенна ха гаьнаяц. Цудухьа, вайна массанена а дагадоагIа уж хьаххоллаш хинна истори. Боча бер мо хетар вайна уж эггара хьалха. Iаьдал а законаш а царгахьа дар. «Цивилизованни коопераций социализм» яхаш цхьан хана В. И. Ленина аьнна дешаш а дар цахаддаш хьалха доахаш. Вакъашка кредитах шортта ахча а хьахецар царна. Цудухьа, Iоа а хьалла а дехьа а сехьа а нитташ мо сихха урагIъаха йолаялар кооперативаш.

Нах гIадъухар, цар хьалъю объекташ, хоза гIирсаш, помещенеш бIаргаяйча. Бакъда, уж хьалъяь а яьнна, Iаьдала тикаш цар йоассайнча шекбувла баьлар нах: кооператораш бац уж, базархой ба, яхаш. ХIана аьлча, Iаьдала тикашка, складашка мел йоала хIама дIа а кхухьаш, кIезиг-дукха шоай «басараш» а деш, кхо-бинь мах сов а боахаш юхайохкар цар. ТIаккха фу аргдар царех: базархой ба ца аьлча?

Из цIи дIаяхаяр Наьсарерча кооперативех а. Царца «тIом» бе болабеннабар цу хана хинна халкъа тIахьожамхой а (хIанз дIаяьхай цар «контораш»), тайп-тайпара ревизораш а.

Цул совгIа, кооперативашта IотIаетта йолайир йоккхий налогаш. Духьалбаьлар кооперативахошта Iаьдала торговли болхлой а.

Лоацца аьлча, масса оагIора тоIабир «цивилизованни» кооператораш. Тикашкара, базар тIара хьа а нйеш, хIамащ юхайохкаргйоацача баьхар уж шоай партнераша.

Цхьабарий — дIакъовла йийзар шоай кооперативаш, шоллагIбарий — хувца йийзар шоай балха стиль а, хIаьта еш йола коммерчески операцеш а. Дуккха пайданегIа хилар царна шоаш хьадаь товараш, шоаш хьалкхеяь кхачан продукташ йохка.

ХIанз Наьсаре болх бераш дукхагIа долча даькъе цу тайпара кооперативаш я. Иштта ши-шех ший метте эттар кооперативни болам. Маьхаш а хьалха мо лакха доацаш лохделар. Цхьан юкъа царех наха тилла уж бегбоаха цIи а дIаьлар. Сийрдаьлар цар тховнаш тIа Iаьржъяла йолаенна сигале. Кхыча тайпара лоархI уж хIанз района Iаьдала органаша а.

— Рыночни экономика зIыргаш да уж, — аьлар царех райисполкома председатела М. Х. Льянова укх деношка хиннача района кооператорий собране ше къамаьл деш. — Вай районе хургйола рыночни экономика царгара дIайолалургья.

Района а дикка пайда бе йолаеннай кооперативаш. Укх шера 9 бетта 10 млн. сом совгIа ахча диллар цар района бюджета кассе. Город хозача, тешаме даьхкача наькъашца кхоалача а дикка накъадаьннад цар хьачуденна ахча. Вешта аьлча, цу наькъашка дIадахача 1 млн. 100 эзар сомах дукхагIа дола ахча цар чотагIа да.

Къамаьл даьча тайп-тайпарча кооперативай председателаша, цар кхыча викалаша хьакхайкайир шоай халонаш а моттигерча торгови организацеша райповцаша шоашта еш йола новкъарленаш а.

— Парникови баьцадаараш кхедеш йола «Наьсаре» яха кооператив йиллай оаха трикотажни фабрика болхлошта лаьрхIа, — йоахар цун председатела Дударов Салмана. — Нах чIоагIа раьза ба цу гIулакха. СихагIа из боахам хьалбаь банкхарга а хIаьта цига кхеергйолча продукцега хьежаш а бу уж. Цудухьа, оаха дехьар а сехьар а предприятешкара, организацешкара тIехьагIа ахча дIалургдолаш нийьча гIишлон материалех вIашагIбеллаб из боахам. Вакъда, царна дIадала кредитах ахча лац тхона банко. Халача хьале оттадаьд тхо цу гIулакхо — йоахар цо.

Дукха моттигаш нийслу банко кооператорий болх юхабетташ. Из бала хьакодабеш дукха бар къамаьл даьраштa юкъе.

ЧIоагIа дика гIулакх да специальностех инженер волча Зязиков Яхьъяс дIадоладаьр. Тайп-тайпарча машинашта ремонт ергйола «Мотор» яха кооператив хьаелара мел эша оборудовани йицай цо кредитах ахча а йица. Бакъда, кооператив хьаелла моттиг йоацаш из лела шоллагIа шу да.

— Оаха, тайп-тайпарча рангах долча халкъа депутаташа, оаш дIадоладаь кооперативни гIулакх хьал а лоацаргда, хIаьта тхоай низ дIакхоачача тайпара гIо-новкъостал а дергда, — аьлар «Нийсхо» яхача гIалгIай къаман автономи юхаметта оттаеча дакъа лоацаш йолча организаце председатела, НГIАССР-и Лакхехьарча Совета депутата Кодзоев Iийсас. — Со вахаш волча ТIой-Юрта а я массехк кооператив. ЧIоагIа накъайоал уж юртахошта. Каст-каста вIашагIдетталу тхо, дагадувл, юрта фу эш хьож. Шуга де цхьа дехар дар — йоахар депутата, — оашош моллагIа хIама хьадеча хана эггара хьалха вай къам, вай проблемаш дага а еха де. Хьаеш йола хIама, арахецаш дола товар хозагIа, дикагIа хургдолаш хиллийта, вай къамах болча наха хьаьлга ховргдолаш ший тайпара сурт-сибат а долаш. Маьха кIеззига чухь доалал а хила. Къе-миска нах, дезал дукха ма бий вайна юкъе. ХIаьта вай районера ялат кхычахьа дохка дIакхухьа гIулакх-м сецад мотт сона. Кхы нийсдалийта йиш яц из. Тха юртарча кооператораша, масала, мичча хана юртахошка дохкаргдолаш эзар тонн ялат Iалашдаьд, лаьрххIа фонд а яь.

Иштта дукха пайдане къамаьлаш дир эггара хьалха шоай собране вIашагIкхийттача кооператораша. ХIанз цхьаннахьара а ца корайоагIаш йола гIишлон материалаш арахецаргйола ассоциаци, хIаьта тайп-тайпара филиалаш вIашагIйохка лаьрхIар. Цу хьакъехьа массехк пайдане предложени елар «Зама» яхача кооператива председатела Тангиев Iаьлас, кхычар.

Района кооператорий эзар шера а низ болаш а хургдолга хьахьекхар цу собранес.

М. ЗАНГИЕВ,
тха собкорр.

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ЙИЪЛАГIЧА СЕССЕ

ДАЬ КЪАМАЬЛАШ

Хевш мадарра, Нохч-ГIалгIайченгара болча СССР-ен РСФСР-ен халкъа депутаташа мехкен Россен парламенташка хадданза болх бу Сталина, Бере, цар палачаша вай халкъагара дIаяьха бокъонаши гIалгIай къаман автономни меттаоттае гIерташ. Оаха лохехьа кепатох СССР Лакхехьарча Совета Союза Советен Къамий Советен цхьана 1990 шера 10-чен 11-чен сентябре хиннача заседаней №№ 2, 4 йолча бюллетенеш тIара материалаш. Цу заседанешка къамаьлаш даьд СССР халкъа депутаташа М. Дарсиговеи С. Хаджиевеи.

1990 шера 10 сентябре СССР Лакхехьарча Совета Союза Советен Къамий Советен цхьана хинна заседани.

Председателал деш вар (Лукьянов). Къамаьл де дош да Дарсиговна.

Дарсигов: «Алханчуртский» совхоза бригадир, МагIалбика район, Нохч-ГIалгIай АССР, СССР Лакхехьарча Совета член.

Еза президиум, деза депутаташ! Укхаза къамаьл даь депутаташ биэза хьаллоац аз, бакъда са я депутатсии запрос. Сайга ладувгIийташ шо дукха хьедергдац аз, гIалгIай проблема ювца безам ба са.

Шеана махой, нхоалагIча сессе комисси вIашагIтехаяр. Аз новкъоста Лукьянова цIерагIа шиъ депутатсии запрос еннаяр ГIалгIай автономни республика меттаоттаяра дош укх сессе ден повесткана юкъедахьар дехаш. ХIана? ХIана аьлча ГIалгIайавтономни область деррига а 10 шу мара даьккхадац. Сталина из ца йийзачул тIехьагIа дIаьаьккхай. Из хиннад 1934 шера. Тхо дезаденнадац е Сталина а е Берена а. Тхо нхайсса арадаьхад дахачара. Тахханалца тхона тIера Iодаьнихадац цхьанна а халкъа ца тоIадаь хинна эхь дола «бандиташ», «мохк бехнараш» яха махьар. Тахана а тIехьа кепайоазон тIа дувц тхо бехке деш. Цунга хIана хьажац кхерамзле? Мичай вай правительство? Къамашта юкъе юкъъехнараш совца хIана бац?

Тахан гIалгIай халкъ кхыдараш а санна да, бакъда тхога дукхагIа кхьчад Iазап, хIалакдеча дIакхоачадаь дар тхо. Тхо Берена дезадаланзар, хIана аьлча тхо даханзар цун новкъа. Тахан гIалгIай халкъ эттад автономи меттаоттае, тIаккха тха хьахиннаб моастагIий. ХIама хIана дац? Мишта дахаргда тхо укх дунен тIа, мишта хургда тхо Лакхехьарча Совете тха халкъа Сталинен Берен даьр хIанз а нийсданза хилча? ХIана меттаоттаьяц автономи? 14 ноябре вай тIанийцар суверенитетах йола Деклараци, нхетадел шоай, цу Декларацех нах бел. Сона Iоттараш ю: тхо Iодохьийтача хана, набахта дехкача хана, правительствое мича хийттад малагIа комиссеш е еза.

ГIалгIай халкъа цIерагIа шуга нхайк со. Сох тешалаш тха халкъ сабаре да, сатехаш да. Бакъда тхо даха моттиг йоацаш да. Е, тIом бе даха мег тхо? Кхы де хIама доацаш дус тхо — 1928 шера денз садетташ да тхо. Тхо гIерт тхоай долаш дар меттаоттаде. Советий Iаьдало лаьтта деннад вайна яхаш дувце а. ХIаьта аз аргда Советий Iаьдал далалехьа, 200 шу хьалха пайда эца лаьтта деннад тхона, из юхахьадал тха!

Аз дех Лукьяновгара ГIалгIай автономи меттаоттаяра дош ден повестка тIа дахьар а из дош голосовани е оттадар а.

Аз чIоагтIа дех шугара, новкъостий депутаташ, со хьаллацар. Алхха сайгара деш дац аз къамаьл, дерригача гIалгIай халкъа цIерагIа деш да.

Председателал деш вар. Са безам ба из юха а территори екъарца дувзаденна да ала, хIаьта со кхер нах а боабеш дов хилар 23 гектар лаьтта бахьан. Цудухьа хьожаш хила деза вай, новкъостий.

Председателал деш вар. Къамаьл де, шоллагIа микрофон (къамаьл де дош лу С. Хаджиевна).

Хаджиев: «Грознефтехим» яхача Iилма - производствени объединене генеральни директор, г. Грозный, СССР Лакхехьарча Совета член.

Са безам бар ден повесткацара сай позици къоастаяр духьа кIеззига юкъеэккха.

Сона хет цхьайолча регионий хьакъехьа йиллача хана хьалхадувлаш вай болх бе Iомадала дезаш санна. Дагадоарiа сона халкъа депутатий съезде депутатий йоккхача группас дехарагIеи аз дехарагIеи гIалгIай а хIирий а проблема хьакъехьара комисси яь. Сона хетачогIа деррига хьанийцача цигара хьал селлара во дац. ХIаьта а вежарашха халкъаш мадий вай. Бакъда из дош тIехьа ме доах кIезигагIа хургба из регион теяра бола тешам. Сона хетар йиллача ханал хьалха цкъа мукъагIа болх бергба вай, нагахьа санна бIарчча хьанийцача СССР Лакхехьарча Совете ца бой а. Къамий Совете из дош къоастаделга сихдеш. Ялх бутт гаргга ха я хIанзле а комиссе болх бу. ХIаьта нахага цунгара кхоачаш цхьа хоадамболлаш хIама дац. Из дош ший балха ден повесткана юкъедахьа декхарийла я Къамий Совет.

Председателал деш вар. Союзни органашцен цар компетенцеех дувзаденна деррига дешаши Союзни Договорах дола доши ден вай повестка шоллагIчен кхоалагIчен пункташа чулоацаш да ала мара валац со.

ГIалгIай автономех дола дош. Шоана дагадоагIаш махиллара, селхан къамаьл дир вай лоархIаш волча депутата Дарсигова. Цул тIехьагIа со волча хьатIавена а хилар из. оаха деррига лоацхаш къамаьл а дир. Вай боккъала а йолаш я цу деша хьакъехьара комисси, бакъда со дIахайта декхарийла ва дувцар ХIирийчен территори хувца езаш хиларах йолча геттара чоалханеча проблемах долга. Цудухьа, оаха палатай председателашца лаьрхIад из дош эггара хьалха вай лоархIащ долча ХIирийчени ГIалгIайчени вежарашка долча шин халкъо къоастаде дезаш, Лакхехьарча Совето а доацаш. Цар барт бе беза Къамий Совета къамий политикан къамашта юкъерча гIулакхийн хьакъехьарча Комисси юкъе а йолаш, Российски Федераце Лакхехьарча Советон Къамий Советон дакъа а лоацащ. Цудухьа оаха ден повесткана юкъедахийтадац из.

1990 шера 11 сентябре Союза Советен Къамий Советен цхьана хинна заседани.

Председателал деш вар. Къамаьл де Iа, новкъост Дарсигов.

М. Ю. Дарсигов: «Алханчуртский» совхоза бригадир, МагIалбика район, Нохч-ГIалгIай АССР, СССР Лакхехьарча Совета член.

Веза Михаил Сергеевич, деза депутаташ! Аз селхан оттаьяр гIалгIай дешах йола предложени. Со раьза вац доазонаш хувца деза яхаш хIанз дувцачра. Оаш нийса кхетадел шоай, доазув хийцар танкаш тIалехка, низагIа. Дош иштта оттаде мегаргдий Лакхехьара Совет, Нохч-ГIалгIайче, Къулбаседа ХIирийче...? аьнна. А, мегаргдац, из нийса хургдац. Се гIалгIай халкъа винал хилларах тарра се духьал хилар аз дIакхайкаду. Из дувца доагIаш а дац, 1957 шера тхо цIадаьхкача хана денз Къулбаседа ХIирийчен оагIонгахьара цхьа цIа юха хьаденнадац тхона. Дукха йоацаш хIиречо гIалгIачунга дехнадар цIа, ХIираша баьхка а баьхка, доагадир из. Е оаш тхо дут вIашш довлда шо? аьнна. Аз айса шозза совцабаьб нах дов ца хулийташ. Тха геттара доккха дов дала тарлургда. Из цхьан бус хила йиш йолаш а да.

Аз дех шугара, новкъостий депутаташ, ГIалгIай автономни меттаоттаяра предложени юкъейоалаяр. Из исторически нийса хургда. Тха доазонаш хийцар танкаш тIалехка, низагIа. Тахан, Советски Iаьдал дола 70 шу совгIа ха яьннача хана цхьа кIеззига хIама махилланге а доазол дехьа хIана долх шо? Шоай чура дешаш хIана къоастадац оаш? Из дош къоастаде дезаш дар 50 шу хьалха хIанз а доацаш. Веза Михаил Сергеевич, аз дех гIалгIай автономех дола дош укх сессе юкъедоаладар. Из дош депутаташта дайзача бакъахьа да. Доазонаш низагIа хийца хилча, тIаккха укхаза ха яхай ала дагIац. Аз дех гIалгIай автономи меттаоттаяр, из дош ден повесткана юкъедахьар.

Председателал деш вар. Къамаьл де дош лу новкъоста Нишановна, из гIулакх леладаьд цо.

Р. Н. Нишанов, СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета председатель.

Деза новкъостий депутаташ! Из дош, бакъдар аьлча, массанена чIоагтIа дагадоаллаш да, гIалгIай халкъа даьлла а ца Iеш. Цкъа-дале; вай тIанийцай Деклараци, харцахьа лаьрхIар нах бахачара бохабаь Iобахьийтар. Деклараци тIаэцар бахьан долаш меттаоттайир халкъа сий дола цIи. Цул тIехьагIа вай вIашагIтехар новкъост Беляков керте латта комисси. Из комисси болх беш я геттара халача хьалашка, хIана аьлча вежарашка долча шин халкъа юкъе барт кхетац.

Дувцар да юхаяла езача цхьан районий территорех. Цига хIанз бах керда нах. Дош латт город Орджоникидзе, хIанз Владикавказ шин даькъа екъа езаш хиларах, ах цига йита, аханех ГIалгIайчен столица е евзарах. Из да дийца хIама доладе дезилга, цудухьа дош къоаста ца деш тIехьадувл. Цхьанне а безам бацар из дош тIехьатетта, бакъда из геттара чоалхане дош да. Оаха аьннадар новкъостага Дарсиговга а, Нохч-ГIалгIайчен кулгалхошка а, Къулбаседа ХIирийчен кулгалхошка а Iо а хайше шин халкъо, шин депутато цхьана из дош дикагIа кхоасталургдола никъ лаха, хIаьта цул тIехьагIа Российски Федерацен Къамий Советен къоастаде. Из дош къоастаде никъ лохаш ба, хIанз юха а нр хIана ду вай из. Цудухьа, новкъоста Лукьянова маалларa, протокольно дIаязде мегаргда из, иштта новкъоста Белякова, комиссе ший болх дIабахьа беза аьнна а.

Председателал деш вар. Барт баьбий? Из дувцилга чакхдалийта деза аьнна хет сона. Ден повестка чIоагIъяьй, балха порядок шуга дIанхайкаяьй. Балха порядках лаьца ала хIама дий? Дац. Порядок хьатIаэц.

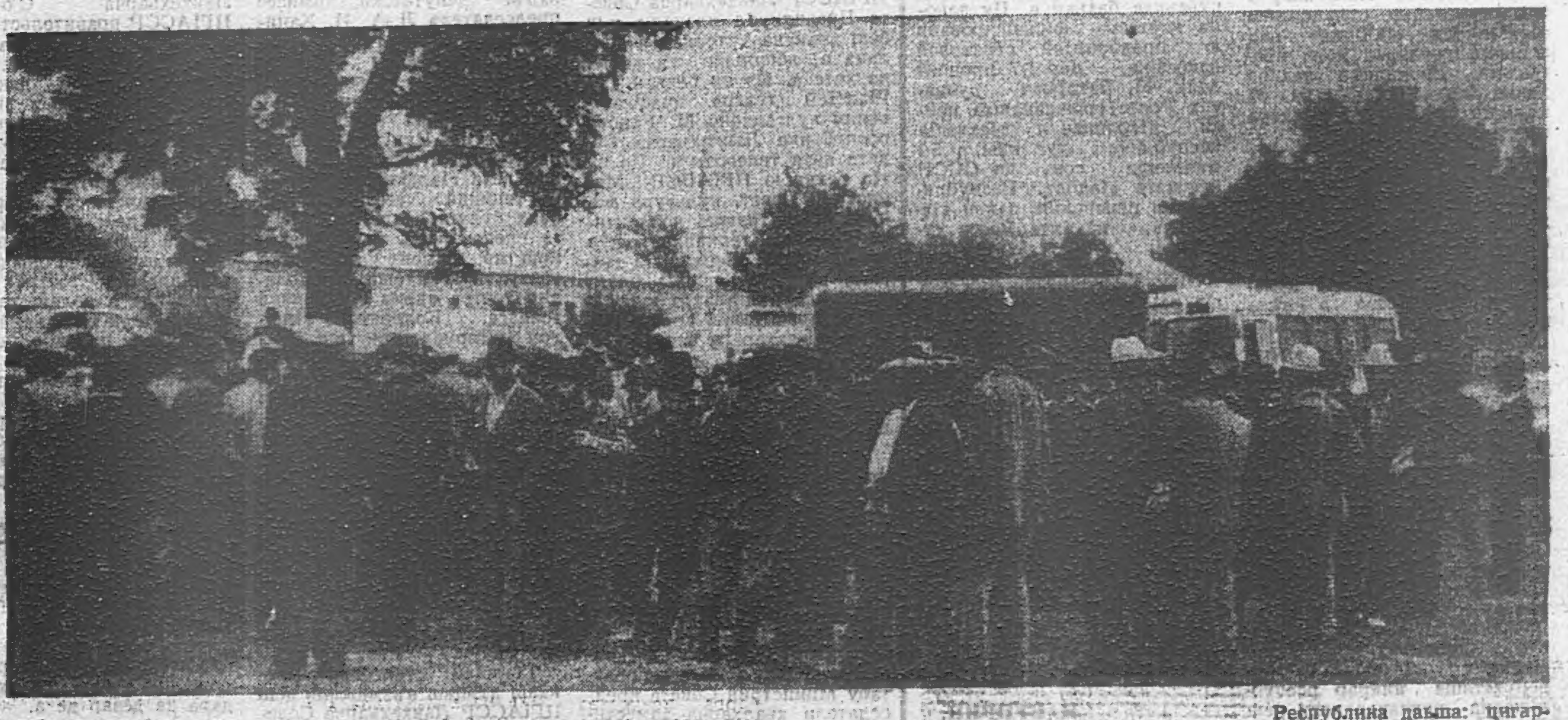

ХЬАЖОЙ ДЕЛЕГАЦИ

1933 шера денз Iаьдалга нхайкаш хьадоагIа гIалгIай къам шийгара низагIа дIаьяьккха конституционни бокъо юхакхачийта шийга яхаш. ХIаьта а тIехь-тIехьа дукхагIа къизал лелаярал совгIа кхы хIама эрга ца доалаш хьадера из гIулакх 1957 шерага кхаччалца. Мохк а автономи а йохаярал совгIа деррига къам а геноцидах ди а дийна укх лаьгтара дIадаккха лаьрхIар сталинско - бериевски центрерча а моттигерча гIозаро. Из тахан дика хов вай регионе дахача къамашта. ДIахозаш латт из берригача мехка а.

Дукха ха йоацаш хиннача шоай Лакхехьарча Совета чрезвычайни сессе СОАССР-а Министрий Совета председатель С. В. Хетагуров из харцде гIийртавале а, цул тIехьагIа къамаьл даьча Кониева, Коняхина кхыча цигарча къаьнача, гIалгIай къам гоама долаш хьабоагIача экстремисташа, националисташа хьахьекхар из иштта хинналга а хIаьта хIанз а цу республике сталинско - бериевски режимо репрессированни къамашца лелаяь харцо бакъ еш бола нах кIезига боацалга а. ХIаьта цу вай вийцача шинне-м къаьгта хьахьекхар шоаш цу гIозарах хинналга а тахан а шоай дерг чура из оакхарий оамал дIа ца яьнналга а.

Цу тайпара нах беций доаьзал, Iазап эзаш Казахстана, Киргизе аренашка шоай ах къам дIа а делла 1957 цIабаьхкача гIалгIай ах совгIа бола мохк хьа ца болийташ хIанзалца хьабоагIараш? Цу гIозарах кхе биса хьакимаш беций хIирий къам ший лоалахочуьщара эгIаде гIертараш?

Ма дейри вайна, дукха хьа йоацаш центральни телевидене гIолла гIалгIашка бахьа бала хьа хIана республикехьа яхаш, цар шоай республике оттадаь таьзет а.

Иштта шоаш гучабувлаш хьабоагIа уж СибарегIара вай цIадаьхначахьа. Массаза хьовзадаьд цар шоай къам гIалгIашта духьал даккха гIерташ, цу шин къаман юкъе шоай националисташа лелаю харцо баккъе а машарца из гIулакх дIадерзадара провокационни новкъарлеяш е гIерташ а?

Иштта кхохкалуш хьабоагIа исторически ханашка денз товш - дахаш хьаденача шин къаман юкъера цабезам. Йоккха сагото я гIалгIай къаманга кхаьчар. ТIемаца, цIийца из бокъо ла;а оарцдаккха а лац гIалгIашта, шинна а къаман тIехьенашта шоашкара во тIехьале йита а лац, хIаьта бакъдар хьатIа ца даьккхача дарлоацача дIа а кхаьчад гIулакх. Деррига дунен, берригача мехка дIахазай гIалгIай къаманца тахан хIирашкахьарча оагIоно лелаю харцо.

Регионе баха бусулба нах а дIахо сатоха йиш йоацача кхаьчаб. Царна лац, царна магац шин къам вIашш нхоакадалийта.

Укх деношка вай республикера хьажой делегаци а хилар хIирашнахьа ШахIид-Хьажа хьалха а волаш. Из никъ бар цар бихьар а.

Республика дыша: цигарча халкъа депутатий Лакхехьарча Совета председатела, КПСС обкома хьалхарча секретара А. Х. Галазова, вай вийцача Министрий Совета Председатела С. В. Хетагурова кхычар хоза безаме тIанийцар хьаший. ХIаьта а юхххьанца къамаьл дIадолуча хана нов. Галазова: «ХIанз малагIа ультиматум яхьаш даьккхад шо?» — аларца кIеззига «Шелал» — ессийтар хьаьшаштен фусам - даьшт е и юкъе. Бакъда, Шахьид-Хьажас дIадаьча нийсача, цIенача бакъ долча хIамо меттабоалабир фусам-дей.

— Оаха цхьаккха ультиматум «енаяц», — аьлар цо. — Е я дага а хиннадац. — Тхо даьхкад регионе цIи ялар тхоашта ца дезандаь, ГIалгIай къаманца шугахьара еш йола харцо машарца, барт тарца, дIаяккхар дезаш даьхкад тхо. Шоана хайча бакъахь хет тхона, — йоахар дIахо ШахIид-Хьажаш, — нагахьа санна шун шин къама юкъе хатар нийслой — нохчий къам гIалгIашта хьалха ца эттача Iелургдоацилга. Тхона, бусулба наха, дезац цу тайпара хIама. КъорIо бокъо лац тхона наха а къамашта а юкъе халкетар оттаргдола хIама хилийта.

Цул тIехьагIа даьша хьадаь къамаьл кхетамчу долаш а хIаьта хьалха шоай «чрезвычайни» сессе дийцачул дорхал. харцол кIезигагIа юкъе йолаш а дар.

— Центре дувцаш а ма дий из дош, тхо тхеашка диллача кийча да вайна юкъера гIулакх тоамца къоастадеча моллагIча документа кIала кулг язде. ХIаьта а кIоаргга дага а доалаш, уйла а еш вIаштIехьданнха дезаш хIама да из, — аьлар цар.

Иштта шоаш бихьа никъ дIа а нхайкабаь, цар яхачунга ла а дийгIа цIабаьхкар хьажош. Наьсарерча перекрестке дукха адам гулделар цар яхачунга ладувгIа.

Нах раьза хилар цар цига бихьача наькъа а дIа-хьа даьча къамаьла а.

Диканца дIадерзалда итташ шерашка гIалгIай къаман дагабоаллам беш хьадоагIа из дош.

М. КАРАЕВ.

Автора сурта тIа: хьажошца перекрестке нах вIашагIкхетар.

ДУВЦАР ВIАШИ КХЕТАДАР

БАКЪДОЛЧУН ТIАРА ВАЬННАВАЦ

МалагIа къам, малагIа халкъ дукхагIа деза хьона, малагIа дунхагIа лоархI Iа, аьнна сайга хьаттача, цу мадарра аьлча, цхьалха долча хаттара, кхер со, жоп ца доладала мегар сога. Къам къоастадеш хийржабац аз сай доттагIий.

Иштта хиннад из юкъерча школе а, лакхерчен юкъерчен дешара заведенешка а, царца цхьана эскара яра а йолаш, иштта хиннав со Советски Эскара мугIаращка 43 шера гIулакх деш волаш а.

Эскар хилар сона бокъонца йола интернационализма школа. Са хьехархойи хьехамчаши бар эрсий, гуржий, хIирий, селий, эрмалой, кхыча халкъех бола нах. Сона массаза а безаме дагайох 1963 шера исторически Iилмага вала сона путевка енна академик М. В. Нечкина. ХIаьта дицдалийта йиш йий са се академикаша А. Сумбат-задес, И. Джорджадзе, профессора Л. Бескровне, А. Сумбайт, А. Фадеева, В. Мавродина, А. Л. Семенова, И. Антелавас, СССР АН член-корреспондента, инарала П. Жилина, са доттагIа а воккхагIвола новкъост а волча профессора Д. Муриева теркалвар. Алхха цу цIераш яьхача наха хьахайт къамах хиларгеи дилелабаргеи хьежа доацаш, вIаши лархIа могаш вай хилар.

ХIаьта хIанз кхераш уйла ю аз, теркалбу наха хьалхашка, халкъашта хьалхашка Iилмахочун бола бехктокхам. Историка дешах теш. Историе дувцараш ца долаш хиннарашца а хетарашца а — бакъду пкъаза цIагIара Iодохийташ даь зулам. Iилмахоша шоай граждански интернациональнии декхар цIена кхоачашдеш хиларах тийша да дукххадар, къамашта юкъера гIулакхаш къоасталелга, Бакъдола истори, историзма йоха йиц йоаца принцип, вай мехка дерригача халкъий исторически дицлургдоацар — цар тIара хьава веза Iилмахо.

Вай ханага кхаьчад эггара халагIдола декхар — сталинизмах юхедиса къахьадар кхетамца къоастадар. Геттара лоархIаме гIа баьккхаб — тIанийцаь «Дахачара дохадаь дIадахьийтача халкъашта духьалара репрессивни актащ законагIа йоацаши зуламей лархIарахи цар бокъонаш меттаоттаярахи» йола СССР Лакхехьарча Совета Деклараци. Цу халкъий догдоахилга хилар нийсхо меттаоттаергхиларга. Бакъда, парте инициативагIа тIайийца а, КПСС XXVIII-ча съезде белгалдаьнкха махиллара, геттара чIоагIа могаяь а из йовзаш йола деклараци йийццача йисар, цу халкъий бокъонаш меттаоттаеш дола гIулакхаш ца дар бахьан долаш.

Хьаэцаргья вай Нохч-ГIалгIайче, ГIалгIай проблема хьакъехьа йолча комиссе беча балха ше раьза ца хилар дийцар КПСС XXVIII-ча съезде цун делегат волча Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета председатела С. М. Бекова. 1944 шера 7 марта «Ерригсоюзни старостас» М. И. Калинина кулг яздаь арадаьккхар мехка карта тIара Нохч-ГIалгIай АССР дIайоаккхаш дола СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указ. Бакъда, 1957 шера из меттаоттаьчул тIехьагIа а дисар къоастаданза дола дешаш. Цу тайпара къоасталнза йола проблемаш къоастае еза чIоагтIа хьожаш, цу хьанъехьара бехктокхам бовваш. Къаьстта боккхе бехктокхам ба историкий, цар дунихача нахага яздаьраш дIадевзийтача хана. Исторически бакъдар дувций-теш цар даннеша? Цхьан оагIохьа къоастае йиш йий-теш цу е вокх этноса даьхе, тайп-тайпарча къамашта дунхача бIаьшерашка дукхха йола регионаш юкъара цIа хиннача хана? Новкъа хете а, Iилмахошта юкъе, иштта Кавказе а, лакхе йоалаш латт местничество. Цу е вокх территоре абориген, лохаш халкъех малагIа къаьнагIа да а дукхагIа бокъо хьан я а къоастаде гIерта дагIац аьнна хет сона. Кхетадеш дац компетентность ца хиларал совгIа, эггара хьалха халкъашта исторически дицлургдоацар а ца лоархIаш хилар.

Сталинизма шерашка дерригача халкъаша а бала ээаб. Кхычарел кIезигагIа доацаш из доагIа эрсашта а. Цхьа халкъ вокханна духьала доахилга историена духьала хинна ца Iеш, цо вуг вIашагIкхетарга а доацаш вIашагIкъастарга. Мохк вай юкъара цIа да, цу чу цхьана даха дезараш а вай да. ХIаьта хIана доах лоалахошта юкъе уж къоастабеш дола халахетараш?

«Къамаш цхьатарра хилар: теории практиней» яхача статья тIа (Къулбаседа-ХIирий АССР, КПСС Правобережни райкомей халкъа депутатий райсоветен орган долча «Знамя коммунизма» яхача газета 1990 шера 22 марта араяьнна № 34) дувц, масала, эрсий халкъарча доттагIала «новкъарло е маганзар кхыметтел Шамала хьалхле а лелаеш эрсашта духьала баьча Кавказски тIема а», яхаш. ХIаьта мишта мегаргда эрсий халкъи пачхахьа самодержавни цхьатарра лархIа!

Регионерча къамашта юкъера гIулакхаш дика тайна да яхаш мишта дувца мегаргда, нагахьа санна массови информаце средствашa цаI шоллагIчоа тIехьа эзде доаца гIулакх а деш, историзма принцип, Iилман, адамий куцдолаш дар телха а деш, хьал кхохкадеш хилча.

Иштта дола бакъде гIерта хIамаш дешаш дагабох хьона революци ялалехьа хинна шоай сочиненеш тIа Кавказ каралаца царизмо тIемца лоаттаяь политики бакъъеш хинна историкаш. ГIала ел оаш «карабаха ца тутача лоамарошта духьала яьча экспедицей», «массехана лоамарой чухьелхаш хинна хиларах» яздечох. МалагIча «карабахка ца тугача лоамаройх» да дувцар, хьанна карабаха тигадац цар? Кхетадеш мадий, дувцар малагIча карабахна ца тугача лоамаройх да, хьанна карабаха тигадац цар? Дувцар да царизмана духьала къовсам лоаттабаьча нахах, гIайттарашта духьала къовсам лоаттабара кавказцех пачхахьа правительствас вIашагIтехача эскара «иррегулярни даьхьех».

БIарчча халкъаш бехке деш дувцараша царна юкъе моастагIал дарал совгIа кхы фу дергда? Даймехка тIема шерашка Нохч-ГIалгIай хинна йоацаше а хинай яха «моттигерча нахах вIашагIтеха бандитски формированеш» санна гаьнара а гаргара а уж е вож исторически событеш харцахьа ювцаш хиларо боагIаш эгIазбуг баха нах. БIарчча халкъаш бехке деш уж е вож исторически событеш харцахьа ювцаро вай юкъарча цIагIа моастагIал дарал совгIа хIама дахьаргдац.

Деррига а дIадолалу зIамигача оапашкара. Уж бокха хиннача хана хала хул, цкъаза йиш йоацаш а хул къамашта юкъера деха гIулакхаш тоаде.

БIарчча къамашта, халкъашта «таIазар» де цхьаккха а бахьан дацар, хIана аьлча, Даьхе йохкаш а тIема декхар кхоачашделга дохадеш а тайп-тайпарча къамех болча вона наьха группаш, тIемага гIолла хьахинца бандитски гIулакхаш кхы доккхагIеи дукхагIеи кхыча халкъий а хиннадаь. Нагахьа санна Сталина ший зуламе гIулакх массаза кхоачашдаь даларе, цо дахачара дохадаь Iодахьийта дIазар эрсий, украинций, кхыдола деррига халкъаш... Боккъалдар аьлча, из кхоачаш дулургдоацаш хиларца гуш да сталински решеней абсурдни зулам», яхаш язду вовзаш волча философеи историкеи Д. Волкогонова («Эрсий мукъабахара эскар» —Х.-М. И.).

Цец а воаккх, эгIаза а вуг халкъех дувцача водараштa, царех техкача бIехача цIерашта духьала общественность е Iаьдала органаш а ца йоалаш хиларо. Хетаргахьа, бокъонаш лораеча моттигерча органашта довзаш а дац 1990 шера 2 апреле арадаьнна гражданий, къамий бокъонаш цхьатарра хилара духьалваларах бола бехктокхам лакхбеш дола гражданашта дискриминацияра, къамашта юкъе моастагIал хьоадара, ния бара тIадерзадаь моллагIа а гIулакх ца магийтарах дола Закон.

Со дукххаза а хиннав Къулбаседа Кавказе мугIарегIболча нахаца вIашагIкхийтта, царца къамаьл деш. Со теш, массанахьа а санна, кхыча халкъашта водар хилар ца дезаш уж хиларах. Масала, аькхий 1944 шера бахачара бохабаь Казахстанеи Киргизеи Iобахьийтар алхха уж нохчий этносах хилар бахьан долаш, Иштта хьахилар аькхий дош. Дагестанера «ДIайха моттиг».

Со шекваьккхар КПСС XXVIII-ча съезде парте Дагестански обкома хьалхарча секретара М. Алиева республике «эггара чоалхане, халагIчарех йола, тIема шерашка бахачара бохабаь Iобахьийтача нохчий-аькхий бокъонаш меттаоттаярца ювзаенна проблема къоастаеш я» аьлча. Сона ховчогIа, республика Совмина комиссе деча камаьлех хIанзалца цу гIулакха даь хIама дац.

Бокъонех яьха а «дIаьяьха а» автономеш, царца гIалгIай яр а, меттаоттаяра проблема къоастае езаш я. ВIалла ла йиш йоаца адамашта духьалара, социализмана духьалара сталинизмеи застоеи зуламе гIулакхаш харцахьа хилар бакъдарал совгIа, хьем боацаш дIадаха деза царех зуламе тIехьагIа хьахинараш а. Аз кхетадеш дац, СССР-ен РСФСР-ен Лакхехьара Советаш, А. М. Велякова председателал а деш, ах шу гаргга хьалха вIашагIтеха союзни парламента Къамий Совета лаьрххIа йола Комисси сенга хьежаш я. Хьаькъале дIадоладаь беркате гIулакх аргIача шод беш чакхдаргдий-теш?

Дискуссеш ца йича бакъдар корадоагIаргдац. Гой Нохч - ГIалгIайчене телевидении радиовещанеи моттигерча Госкомитета председатела Ю. Мареченкова чакхдалийтанзар «XIX-ча бIаьшере 20-50 шерашка Къулбаседа-Малхбоалерча Кавказа халкъаш шоаш мукъадахара тIехьа царизманеи моттигерча феодалаштеи духьал лоаттабаь къовсам «яхаш хиннача Ерригсоюзни Iилма-конференце итогашта оттадаь «герга истол» Москверча, Къулбаседа ХIирийи Дагестански АССР-ашкерча Iилмахоша, вузий преподавателаша кхетадацар фу бахьан долаш деш да шоашта из тайпа дола «хьоашал». ХIаьта цул совгIа цIаьхка а из дир 1990 шера 10 июле передача дIайолаяла ялх сахьат хьалха республике кепайоазон тIа цун чулоацам дIабовзийтачул тIехьагIа. Хьанна дагадохаргдар из передача дIа ца йохийтарий цаI мара доаца бахьан Къулбаседа Кавказа халкъаш Российски империна юкъедарах йола профессора В. Виноградова концепци бакъ ца еча Iилмахоша цунна еча критиках из лоравелга да аьнна. Массе раьза веце — дIахьокха бакъдар: къувсаш хьахул бакъдар. Массаза дIа хIана къувл дискусси? Бакъдар цхьаьне мара хила йиш йоацаш да? Iилман чухь дукхача шерашка Шамала кулгалдеш хинна царизманеи моттигерча феодалаштеи духьалар халкъаш мукъадахара болам реакционни, арахьара хьачубенна, халкъа духьалара болаш лийрхIаб. Цо зе даьд «эрсий-Къулбаседа Кавказа цхьоагIонна» яьхад. Кавказски тIом хьалхашка кхухьар царизма колониальни политикас хьалхосадаь исторически хинна долаш дар санна а доацаш, нохчий, дагестаний, Къулбаседа Кавказа кхыча халкъий эрсашта духьалар экспансий лоархIамаш.

Со духьал ва алхха цу е вокх халкъа цIейшта, юбилейни доттагIашта гIулакхарал совгIа хIама ца деча «Iилмана». Къулбаседа Кавказа халкъаш самодержавни Российски империна шоай лоIаме юкъе дахад яхаш шерра йоаржаяь налтани шиттача псевдоIилма «агитнех» цаI я. Пачхахьа самодержаве цIерцеи турцеи чIоагIдаьд мехка хьалха хиннача къамий йистошка ше деш дола доал.

Цул совгIа эрсий халкъий, тIаккха из халкъ доллача хIаман тIехь хинна событи Октябрьски и Ленин а вилехьа, Марксеи, Энгельсеи хьахиннай эрсий халкъа Къулбаседа Кавказа, Средни Азе, Казахстана, Поволжья халкъашцара содружество, цо юххера а пролетариат вIашагIкхохкача, хIаьта дIахо 1917 шера социалистически революци хулача а кхоачашдир, яхаш.

Бакъда хаяр сталински схемагIа язъяьр иштта йола концепцеш мегаш. ХIанз, демократии гласности дегIайолаеча хулаш дола хувцамаш хиланза даргдоацилга наха кхетадаьча хана, Iилмане уж къаьнара схемаш дIакхайкаяр геттара кхераме да. Цар халкъашта юкъе моастагIал дол. Из теркалцадар, къамашта юкъе айтта кIоаргга бахьанаш, идеологически барт ца кхетарах ца лар — из даймохк хьоабаь йола событеш лаьрххIа иръе гIертилга.

Хаджи Мурат ИБРАГИМБЕЙЛИ,
исторически Iилмай доктор, профессор, «Знание» Ерригроссийски обществa къамашта юкъерча гIулакхий член.
Москва.

(Укх шера 22 августе арадаьннача «Рабочая трибуна» яхача газета тIара).

ЛИТЕРАТУРНИ ОАГIУВ

Хьаьший, маьрша доагIалда шо!

Халкъий доттагIал—литературай доттагIал

Нохч-ГIалгIайчен лаьтта доккха цIей дессад. Пхелагlча октябре вай республике дIадоладеннад Казахски ССР-а литературай денош. Тхьаьннел совгIа казахий яздархо венав вайцига. Союзни республикан литературай денош торжественни хьисапе хьадийлар 5-гIча октябре, сайрийна. Х. Нурадилова цIарагIча Нохчий драматически театре. Ийслагlча октябрага кхаччалца Нохч-ГIалгIайчен хьаьший хургба Казахстанера яздархой. Уж вIашагIкхетаргба Шалински, Назрановски, Урус-Мартановски, иштта кхыча районий къахьегамхошца, республика интеллигенцеца къамаьлаш хургда цар, республика Iалам довза а йиш хургья цар.

ДIадахача шера Нохч-ГIалгIайчен яздархой а хилар Казахстане хьашалгIа баха. Цу тайпарча вIашагIкхетарашца гIо ду тайп-тайпарча къамех болча наьха дегаш вIаши гарга оза, оамалаш дикагIа йовза. Хьаьший а фусам дай а бIаьхийгIа бу литертурни цIейша, доттагIала наькъаш шаьрду.

Тахан оаха кепатех казахий поэтессай Айтхожина Марфугай стихаш. Дукхха а сборникаш арадийнад цун казахий а эрсий а меттала. Айтхожина Марфуга — СССР яздархой Союза член я.

Айтхожина Марфуга

ДЖАЙЛЯУ ТIА

Сомаьннай шера аре.
Маьлха зIанараша цунна
Керда цIенал ховхал тел.
Сигле, морхаш дIа-хьай
лаьхка,
Лаьттанга дог-цIена ел.
Жа а латт, хьаарадаьнна,
Латт, дIалаьца йоккха
кIаьд.
Вежарий мо, анаюхе,
Цхьан мугIарагIа лоамаш
латт.
КIур ба тунгалгех
хьаьлъухаш,
Чайниг кхийхка ялайоал.
Балха вода жа-Iу ниичвеш
Сиха ду кхалсаго доал.
Кад дIакховдабу цо мара...
ХIаьта, цо бIаргашца
йоах:
«Езац сона хьо цаI
мара»...

Вокхан басилгех цIи тох.
Аравоал цIагIара жа-Iу..
Сесаг цунна тIехьахьеж.
Сатем бехача пIелгашца
Ловзаеш шийн керта
кIеж.

ДЕГАГА

Са дог, хьо дуненга
Делакъеж юха а.
Дагардар — кIай
гIургIаж —
Хьесталу хьога.
Сихача боламца
Дизад хьо дунено,
Ала а сердло а
Кхоьяц хьона.
Са дог, хьийжай
бIаьшеренаш
Вай шиъ укх дунен чу
дарга.
Эсала хургдац вай
тIаккха —
Дахаргда, вайх доккхал
дайташ!

МОАСТАГIАШКА

Са ши бIарг — ши тIоа
ба,
«Чlарх» аьнна сега,
Гаьннара боагIаш ба
Са къаман овла...
ДIадовла, моастагIий,
Са новкъар дIадовла —
Могаргдац шоана
Доал де са дега!

ГIалгIай меттала яьзар
А. ГИРЕЕВ.

ПОЭТА ЮБИЛЕЙ

Поэта юбилей, цун шийна лоархIаме хиларал совгIа, дерригача халкъана а лоархIаме да даим. Къаьстта, поэта кхоллам Сулаев Мохьмада бар санна боккха а лоархIаме а хилча. ЗIаммигача миниатюрашкара поэмашка кхаччалца, очеркашкара романашка кхаччалца— шедар хIана дац аьнна да поэта «боахаме». Дукхача наха бовзаш а безаш а ба цун кхоллам: Цудухьа, Сулаев Мохьмада 70 шу дизар шийн цIей санна тIаьйцар халкъо.

СУРТА ТIА: Сулаев Мохьмад Сатуев Хьусенаци Богданов Виктораци пионераша юкъе.

Шун книжни тархе тIа

«МАКСИМ ГОРЬКИЙИ НОХЧ-ГIАЛГIАЙЧЕИ»

Иштта цIи йолаш да дукха ха йоаццаш Нохч-ГIалгIай издательско - полиграфически объединенe арахийца книжка. Болхлочо а юртбоахамхочо а, дешархочо а академика а кхетадергдолча, дика тIаэцаргдолча цу книжка автораша цIенхаштта техкад пролетарски яздархочун Нохч - ГIалгIайченца мел хинна бувзамаш. ХIаьта, уж бувзамаш Iалаьмате дукха да.

Кавказ — эрсий литературан ага лоархIаш да, эрсий поэзен стартови площадка лоархIаш. Укхаза дIаболабаьб шийн литературни никъ советски литературана лард еллача, гIорваьннача пролетарски яздархочо а. ТIехьагIа Горьке яьххача тайпара, Кавказо ваьв цох, бродягах, яздархо.

Революци ялалехьа кхоззи, советски шерашка шоззи хиннав Горький Кавказе.

1988-гIча шера 21-гIча сентябргара 31-гIча октябрага кхаччалца «Беслан — Петровск» яха машенникъ буллача балха хиннав бийсанара хаьхо волаш, цул тIехьагIа кхача кийчбе тIадилла хиннав, тIаккха Владикавказа юххерча цхьан юрта хьажкIаш чуацаш» — язду Алексей Максимовича.

Цига баь болх а хинна гIулакхаш а «ЧIоже чу» яхача дувцара юкъедоаладаьд М. Горьке.

Дувцара тIа юнца моттиг тохкаш Iалаьмате дукха къахьийгад Юрий Борисович Верольске, ЧИГУ доцента. Книжкана юкъе яхача шийн статья тIа цо белгалдоаккх: «Хетаргахьа, ЧIож чу Шолж атагIенгахьа дIахьовза моттиг я из. — Наьсаре — хий Шолжах дIакхета моттиг.

ХIаьта, советски шерашка Кавказе венача Горькеца Казбеги яхача юрта, вIашагIкхетар хиннад гIалгIай яздархочун Гойгов Iабдул-Хьамида (1928-гIча, шера) СССР-а яздархой ЦхьоалагIгIча съезде а Горькеца вIашагIкхийтта хиннаб Нохч-ГIалгIайчен яздархой. Цу хьакъехьа дувц шоай дагалувцамашка Мамакаев Мохьмадеи Базоркин Идрисеи... Цар дагалувцамаш сборника юкъедоагIа.

Съезд чакхъяьнна дукха ха ялале, цIихезача столични яздархой йоккха группа яйта хиннай Горьке вай республике. Нохчийи гIалгIайи яздархошта кхоллама къайленаш караерзае гIо даьд, дIаязбаьб вайнаьха багахбувцам. Кастта, Москве арадувлача «СССР-а халкъий кхоллам» яхача альманаха тIа арадаьннад вайнаьха халкъа иллеш.

Горькена, хетаргахьа, дика бовзаш хиннаб нохчийи гIалгIайи багахбувцама кхоллам. Массанена ховш хургдац, шоай безам Iажалах котбаьккхача Мартусалехи Кабиханахи йола гIалгIай легенда «ЙоIи Iоажали» яхача М. Горьке поэмана гарга йолга.

«Сказки об Италии» яхача циклацара цхьайтталагIа фальг Тамарах йолча гIалгIай легендана тара болга а гуччa да.

Иштта, терски казакий фольклор а дика йовзаш хиннай Горькена. Iалаьмате дукха да книжка дешаргдолчар цу тIара хьаэцаргдола пайдане хIамаш. Из кхетадара тоъам ба сборника юкъедаха доакъош дагардича а. М. Горький Нохч-ГIалгIайчен» (Ю. Б. Верольский), «М. Горькийн вай мехкара багахбувцамаш» (Е. М. Белецкая), «Горькийн Кавкази» (Х. Ш. Точиева). «М. Горький. «Чоже чу» (В. И. Хазан), «М. Горькийн хIанзара нохч-гIалгIай роман дегIадари» (И. О. Осипова), «М. Горьке драматурги республиканески театрай сценаш тIа» (А. В. Очман), «А. М. Горьке Б. С. Виноградовга яздаь каьхат» (В. Б. Виноградов)...

Тахан довзаш да вай республика бахархошка А. М. Горьке яздаь 6 каьхат. Царех цаI Къаьнарча промыслай болхлочунга В. И. Каверинга яздаь да. Горький Итале волаш цунга шийн стихаш яхьийта хиннай зIаммигача саго. Кастта яздархочунгара жоп деннад: «...Хьай никъ лаха беза Iа. Хьай меттаца дувца Iомавала веза. Хьона пайда лургба стихосложене теори Iомадаро, художественни деша говзанчашца доттагIал тассаро, боккхий поэташ бовза гIоргтаро.

Деша волале, из чIоагIа эшаш да. ГIулакха къайленаш йовзаш ца хилча, маьчаш юлдалургьяц.

ТIеххьара, ихы цIаьхха а ях: Деша. — ерригa халонаш хьайоасташ дола дIоагIа да...».

Горьнегара ГIоане дена из каьхат шийн лоархIам байна дац хана йIоахалца. Таханарча къоначa яздархошта а нийса хьехам ба из. Кердадараш, пайдане хIамаш дукха довзаргда «М. Горькийи Нохч - ГIалгIайчен» яха книжка дийшачарна.

Р. АХРИЕВ.

МАЦА ДЕЛЛАРГДА ВАЙ БIАРГАШ?

ТIеххьарча хана вай берригa можж дукхача шерашка тхайса а илла, сомабаьлча санна хет. Тхьайса иллабаларем дукха зене а хургдацар из. Цхьаццабола нах шоаш лакхача балхаш тIа хиларах, йоккхий бокъонаш шоашка хиннадаь шоай вахар наьха хьацарца тоадеш хьабаьхнаб (тахан а кIезига дац из-м вай вахаре). Из вайна хьагойт таханарча газеташа а журналаша а. Сталински брежневски ханаша вай мехка даь зуламаш юкъера дIадаха дукха ха езаргья вайна. Мехка хинна финансово-экономически зе меттаоттаде аттагIа хургда, цхьабакъда, духовни культура меттаоттае дукха хьинар эшаргда.

ТIеххьарча шераша дукхача наьха кхетам мабарра хийцаб. Цхьаццайола хьалха къайла хинна литературни произведенеш тахан йовза 1920—1930 шерашка даь хиннача йоазонашта центральни журналаш кепаетташ да. Искусствоца бувзам боаш из ца довзаш хиннача, бакъда лахне латталга, а доал кара хулалга а дезаш хинначара наIараш къайла хиннай литературни кхолламашта, уж хьанхеллача авторашта политически ярлыкаш кач а тувсащ. Цу хана денз хьа, дерригa а ала йиш яц, дукхагIа дола литература заказной да. Тахан кепаетташ долча 1920 — 1930 шерашка даь йоазув да дукхагIа болча дешархой теркам тIаозар. Из йоазув даь автораш кхеллар вай ха я ала а йиш яц, хIана аьлча, цар хьагойтар массе хана а йола зама яц. Вешта аьлча, произведенеш кхоллаш волча автора психологи шийн замалахь чIоагIлу. ТIаккха хIаьта, цун психологи чIоагIъеннача заманга хьежжа кхоллам а хул, дукхагIчар. Масала, гIорбаьнна поэташ а прозаикаш а А. Блок, Я. Белый, М. Булгаков, А. Платонов цу йоазонхой психологи, цар къона шераш дIадахад паччахьа замалахь, — паччахьа зама Сталина замал аттагIа а дикагIа а хиннадга вайна ховш да, — цига шоай чIоагIденна дIаттава дог — уйлаца даьд цар шоай белхаш дIахо.

Iилманхоша ма яххара сага психологи хувцаяла тоам ба тIехь тIайоагIача ханашка, бакъда, массане а хувцалац. Искусствоца бувзам болаш вола саг шийн тайпара оамал йолаш ва, цо мугIарерча наха ца зувр вув, шийн тайпара чакхдоал, цуа дегах а уйлаех а ше мел дар.

Лакхе цIераш яьха йоазонхой а иштта кхыбараш а шоай белхаш заказной ца хулийташ, мабарра искусства болхлой болаш шоай вахара а кхоллама а никъ хала чакхбаьнна ба.

Тахан ховш да Б. Пастернака шийн хана массехаза Бухарина дехарах Сталина кеталь цхьа стихотворени язъьлга, цул тIехьагIа шийн чурча дега оазо ца вуташ, литература хьалхашка дег тIа доацар ше аларах, шийн са дуаш хало цо хьийгалга а. Цох хов вайна Б. Пастернак литературах даьлах санна тешаш хинналга а, цунна хьалхашка харцо ювца йиш йоацилга ховш из хилар а. Иштта литература дезараштa а довзараштa а ховш хила деза М. Шолохова «Поднятая целина» яхача шийн романах лаьца дувца ловш ца хинналга. Автор, шийна ховшшехьа а харц произведени цо кхолле, тIехьагIа декхе воал ше литература хьалхашка «контрреволюци» ярах.

Литература заказах доладелча кхетаде хала дац из литература доацилга. ХIана аьлча, бакъдола Искусства кхолламаш цхьалхха хьаькъалца кхолла йиш яц. Поэташа оал: «Поэзи цIийца кхолла еза» аьле. Йоазув хьаькъалца а цIийца а, вешта аьлча, сица а де деза. Бакъда, цу тIа чакхдоалаш дац из. Цу тIа чакх ца доалилга кхетаде а хала дац. Йоазув деш волча сага из дика хов. ХIаьта а цхьа масал доаладича новкъа хургдац аьнна хет сона. Моцарта язъяьча музыка ноташ язъе сага вахар тоъац йоах Iилманхоша. ТIаккха цун миштa вIаштIехьа даьннад из?— аьнна хаьта а тоам ба. Моцарта музыка кертаца, дегаца язъяь Iац, шийн нааца язъяь музыка яц аьнна хет сона из. Даьла низаца, аьттонца цо из музыка кхелхалгах шеко яц, вайна ца бовзача низо новкъостал даьд цунна, вай-м талант аьле оал цох. Наха маалара: «Цох Малайко тхьам хьекхаб». Иштта ба Данте, Леонардо да Винча, Микеланджело, Рафаэл, Бетховен. Уж санна бараш лаьтта чево дукха кхоллац вайна.

Художник, лакхе маалара, шийн тайпа хьисап долаш дукхлохамхо ва. Долаш долча дуненeн цхьаццаболча наха мара гуш доацача дуненeн юкъе никъ билла аьттув хул цун. Цудухьа аьннад иштта болча наьах Пико дела Мирандолас: «...нагахь санна ше мел дар нийсача хьаькъалца тохнаш вола дукхлохамхо хьона гой лархIалахь, сигалара ва хьона из, лаьттара вац.

Нагахь долаш дар гуш из вале, кхыдар дига санна хьаькъалах виза из вале, халахь из е лаьттара а е сигалара а вац хьона, из эггара боккхагIа болча даьлех ва хьона. адамий хьисапе вийрза». Иштта ба бакъбола художникаш; цар никъ даиман а урхе я, дог хьеста, даькъала цIена урхе. Уж художникаш, дукхагIйолча хана, наха лархIац дийна болаш, хIаьта дунен тIара уж дIабакача Сийлен нах хул царех. наьха бага болх лир доага малх санна. Хьийга къа маьле доаццашехьа а, дийна болаш из цIена Сийле шоашта яккха гIертараш даиман хила а хиннаб. хIана болаш а ба. Уж ба массе йолча моттиге шоашта никъ боаккхаш бола кхераме графоманаш.

Вай замах бахача дукхагIболча наьха психологи Сталина а Брежнева а хана чIоагIъенна я, цар дегашка Сагал котваьннав Лай. «Дег чура лай хилар дIадала кхы а дукха шераш дезаргда вайна» аьннад цхьан поэта. Меттакъа аьнна дешаш да уж. Вай кхер баькъдолчох. Наха юкъера имен доал уж шоашта хетар, долаш дар долча бесса дувца ца баьхьарахь, аьлча шоаш харц хилар, лакхерчарна товр ца хилар кхерарах, лоацца аьлча, лай хила баьлча. Цхьабараштa мот Искусство политикана ювзаенна хила еза, аьнна. Е Маркса а, е Энгельса а яхац искусство политикаца ювзаенна хила еза. ХIаьта а марксизм-ленинизм цIийца ийна ,из йоацаш дош ала ца бухьаш (ца бахьар бахьан ховщ да), на харцахьа кхетадечарна новкъа хургдац К. Маркса революцех а революционни поэзех а дола дешаш «дайзача: «Революци йоаннхача хана нийса я, ечарна эшаш а я. Революци яьнкха аьначул тIехьагIа, из яьккхараш дIабаьлча революционни поэзи а эшаш хургьяц. хIана аьлча цхьа ха—зама яьлча революци ше а харц лоархIаргья. Цхьаккха а революционни вахар дIаьха долаш хургьяц «Марсельеза» мара».

Бакъда, цхьабола йоазонхой «Даьхе», «Парти», «Октябрь», «Ленин», «Комсомол» аьннача бисаб. Цхьанкха а шеко яц цу тайпа авторашt, дукхагIча даькъе, цу дешашца бувзам болаш боацилга, шоашта коггIортолге е гIерт уж (из цар дика вIаштIехьа а деал вай мехка). нхоаненах кхер. 1930 шераш дагара довлац, шоаш цу ханашка баьхабеце а. Цу оагIоно а хьагойт уж бакъбола художникаш боацилга. Вокъо яц художника кхолламах хьокхавелча кхыча хIамаех уйла е: из цунах хьокхавелча шийн хьаькъалера ваьле лакке хьоаханаьча шоллагIча дунен тIа воес из, цига ца довза кхы вахар да. ДегI лаьтта доес уйла цига дIайода. Из уйла хьаькъала доалахьара йоалаш из вале, Художник ва из, бакъда цун уйла хьаькъала кIала юсе цо кхоллаш боля кхоллам нобахьлен боарам лакха болаш хила йиш яц. Исбахьле лакха йолаш хул кхоллам натахьа санна цун фабула, аргIанара «гIа» ха йиш йоацаш бале. ХIаьта, иштта бакъдола йоазув из дале дешархо, кIезигагIа дале, из дешача юкъа мукъагIа цунца ваха веза, персонажех дог а лазаш. Дешархо йоазонхо санна карта тIехьашка а лечкъа, кхоллама даькъахошта ше бIарга а ца вайташ Iургах (мугIарех) ше мел вар гуш хила веза. МугIараштa юкъе дуне. Iел гойташ хила беза бакъбола кхоллам. Цу тайпа кхоллам литературе цхьа — шиъ бале доаккхал де мегаргда. Вай доаккхал де йиш йолаш дац, бакъда, из доаккхал дечарна вай гаргадур гIалгIай йоазонхоша даьча цхьацца долча йоазоша.

Цхьаццабараштa хет литература йолаш йола строй могаеш хила деза, аьнна, нагахьа санна из хестош из деце цох литература а ларзIах цул совгIа мадарра антиа ул цох. ЛитературагIа, А. Синявскийс маалара, юридически оагIонцара хьежа йиш яц. Цунга иштта хьежа вай бокъо йоацилга хьагойт Н. Гумилева, О. Мандельштама, И. Бродский и. кх. а кхолламаша.

Исбахьлен литература декхарийла а дац е бокъо а яц цунна публицистика а очеркистика а гIулакх дIакхахьа. Атеизмах, интернациональни темах е иштта кхычарех язде аьнна лакхера Iо анаp делча цхьаццабараш кийча хул из кхоачашде. Из декхар кхоачаш ца даьчун еиха националистически ярлык кач а аллар. Довзаш дешаш да «Къонача авторашта юкъе дукха ба .. (эшаш йола тема) яз ца деваш, язде ца ловраш». «Укх темах произведени язъе еза» аьнна ала йиш яц моллагIа тема хьа а нийца... Темана тIатьеха мегаргва, раьза хуле. Эшаш йолча тема гIулакх деш лелаш я очерк а публицистика а. из болх дIабахьа беза радиос, телевиденес, газеташа. Исбахьлен йоазув деш волча сагага цу тайпа заказ дала мегаргдац е делча из хьаэшаш вар художник а вац. НизагIа байта йиш йолаш болх бац из. Ше да. нагахьа хIана йоазонхочо хьалхашна лаьтташ дола хаттараш доашкаш статья, очерк и. кх. дI. язъйой. Бакъда, цун бокъо яц Литература хьалхашна заказах произведенеш кхелла..

«Искусства Ревтрибунал яларе цо художественни контрреволюци бахьан кхел ергъяр...» язду Е. Замятина шийн «Эрсий керда проза» яхача литературно-критически статья тIа. Из трибунал йолаш яларе вай цхьаццаболча йоазонхошта цу трибунало шийн эггара бирсагIа йола кхел ергъяр художественни контрреволюци бахьан, хIана аьлча, вай литература юкъе из геттара а дукха я. Из дукха хилара бахьан да вай йоазонхой «социалистически реализм» яхача термина кара хилар.

ДукхагIа мел болча поэтий сборникаш хьайийцача цар тIа хоалуш да мел дукха заказной стихаш яхьу авторашa. Цкъаза уж сборникаш дешача хана бокъонца кхера а лу «иштта хила деза — хьогI ер» аьле. Тамаш я, шийх поэт хеташ волча сага заказной мугIараш язде магар, вешта поэт шийх хетар-м пайда мичаб. Яздар бахьан фуд: «Уж ца хилча (заказной мугIараш) книжка арадалийтац» цхьанне санна массане а дувц из. Бахьан из дац, бахьан да автор шийн кхолламах тийша ца хилар, дог майра из ца хилар, шийн кхолламах тешам болаш веце художник вац из.

Заказах дола кхолламаш хилара гIалат боккхагIчарех санна къоначарех а доал. Бакъда. боккхагIчар гIалат доккхагIа да, хIана аьлча, цар даиман духьал дале а е оагIонцар дале а къонабараш заказной литература язде тIахьех. ХIаьта шийга аьннача темах цо ца яздой, никъ бехкаш а нийслу, вай литературе уж масалаш а долаш да шортта, хьашт дале тахан воацаш волча авторa кхоллам а кепа ца тохийташ дешачарга дIа ца кхоачийташ сецабаь цхь. (Чахкиев Капитон). Йоазонхочун никъ бехка а. цун книжкаш ара ца доалийташ, совцаде а декхарийла да вай, цо адамленна духьала произведенеш кхолле. Нагахьа санна кхоллам адамленна духьал бале, къаман зене бале, цун никъ бехка беза. Кхоллам адамленна духьал бац цо йолча политически строяна кенте латтачара деш йола зенаш хьагойт аьнна. Масала, Достоевский, Замятин, Шаламов и. кх.

Иштта мукъа бола йоазонхой тайна юкъе боллалца вай литература лакхерча лагIа тIа хайрдац. Из лакхерча лагIа тIа даккха доахне бIаргаш хьаделла деза вай, долаш дар долча бесса кхайкале а деза. Таханарча дийнахьа йоазонхошта юкъе из ма хетта долаш дац.

М. УГУРЧИЕВ.

БОККЪОНЦА ЙОЛА ТАЛАНТ

Цхьа иттех шу хьалха «Сердало» газета оагIош тIа а «Лоаман Iуйре» альманаха тIа а кепатеха СурхотIа вахача зIамигача сага Дакиев Къаьдара стихаш бIаргаяйча, чIоагIа цец а ваьлар со, гIад а вахар. ГIадвахара бахьан — къона поэт боккъонца йола талант йолаш хилар дар.

ХIаьта, цецвалара бахьан — «Мичара гучаваьлар укх тайпарча, йоккхача таланта да?» яхача хаттаро хьахулийташ дар.

Дукха ха йоаццаш, сай каьхаташка хьожаш вагIаш, массехк шу хьалха Дакиев Къаьдара сайга яйта хинна кхы а ялх стихотворени корайнр сона. Юха а цецвувлаш, гIадъухаш йийшар аз уж. Дош меттахьа оттаде харца, кIоаргга шийн тайпара йолча оазаца белгала я поэта стихаш. Уж ешаш сона дагаухар дерригача дунен тIа цIихеза волча Чилийски поэта Пабло Нерудай стихаш.

Бакъдар аьлча, дика ма дий, парел эсалагIа хетац сона Дакиев Къаьдара яраш. Уйлай кIоаргал, сурт къоагаде хар, ассоциативни бувзамаш — деррига а лакхача боараме да къоначa автора кхоалламашка. Цхьан ханна чоалхане а цхьалха а я цун стихаш. Деррига дуне шийн дегI санна хоалу цунна. Санхетамца кхетадаь ца Iеш, пхьаьнашка лелача цIеца а кхетаду цо кхыметтел эггара къайлагIа, эггара ховхагIа дола дегашта юкъера хувцамаш а. Iаламо ше язйича санна я цун «IажагIа форд» яха, ялата аренах язъяь стихотворени. «Ше ваьча наьнах а язлургдарий-теш дикагIа-м?» — аьле хетт из стихотворени йийшачул тIехьагIа.

Хьажал, тIаккха, мел хоза да вокха стихотворене мугIараш: «Оалхазарий тхьамаша хьалсег седкъий», «дошоча гIомар тIа ловз цига бераш», «чам бола сомаш лелх цига кхаьча»...

ГIалгIай поэзе цIаккха ца хиннача тайпара дола сурташ, уйлай жовхьараш, дега оамалаш яхь вайна Дакиев Къаьдара.

Хьагул а яь, къаьстта книжка хийцца араданкха мегаргдолаш я цун стихаш. Нохч - ГIалгIай издательски объединене гIулакххой, гIалгIай литературанен къаман гIулакхаштен уйла еш бале, цар из дерг а да.

ХIаьта вай, хIанзарчоа даькъала бувцаргба Дакиев Къаьдара поэтически никъ.

ГАГИЕВ Гирихан.

ДАКИЕВ КЪАЬДАР

КЕРДА СТИХАШ

ТIЕМО ВУЪ САГ

— Хьа бIаргаш хIана
дайнад?
— ТIема бIаргаш
доландаь?
— Хьо къора хIана
вийрзав?
— ТIом хозаш боландаь!
— Хьо хIана веннав?
— ТIом бахаш боландаь!

— Хьо фу хилча гуш
хургва?
— ТIема бIаргаш дой!
— Хьо фу хилча хозаш
хургва?
— ТIом цамогаш хуле!
— Хьо фу хилча
дийналургва?
— ТIом лай!

СА ДА ЕР ЛАЬТТА

Са да ер лаьтта,
Со укх лаьттан саг ва.
Iоа чубузаш дата малх
Укх лаьттара
Аз хьалхийца бар.

Хьанна яйнай
Яр санна йоа хозал,
Хьанна дайнад
Ераш санна доа лоамаш—
ЦIе, сийна, мора, дашо?
Цхьанне вокхан сибат
Керда ца доаккхаш,
Са беша гIолла Iодолх
ераш,
Со воацача
Кхоачадала йиш яц акхар.
Хьалла, магIа вах со —
Ер лоамаш хьадолалучча,
Иразо вахар диза.
Iоа, ара вах со —
Ераш кхоачалучча,
Безамо дегI диза.

Са да ер лаьтта,
Со укх лаьттан саг ва,
Йийца вена а вац.
Е коравь а вац,
Е фабрика цехашка
Хьаваь а вац,
Нанас укх лаьтта Iеваь
Укх лаьттан саг ва со.

САТЕМ

Гонахьа оттийта хьайна сатем,
ТIаккха хьа цIийла из ше баргба
хьона, —
Чурадеиз барташ доахаргда хьона цо.
Гонахьа оттийта хьайна сатем.
Цун ира дитта чухоаде хьай дегIах,
Уйла — бургац поэзен наIарах
чутохаргья Iа.
Гонахьа оттийта хьайна сатем,
ДIачухьажа цун тайша бIаргашка, —
Хьастам санна пенах чакхваргва хьо.
Сатем гонахьа оттийта хьайна —
Тховнахи уйнахи
сигален лаьттен хургда хьона,
Дукха еза нана селлар гаьна
хетаргьяц хьона,
Цхьаь хургвац хьо.

ХЬА БIАРГАШКА ЙОАЛ ЯЛСМАЛЕ

Хьа бIаргашна эттай сийна ялсмале,
Цун мерза че йиза ловз наьлха
зIанараш.
Са безам увзабеш дек цига мерзаш,
Оалхазарий тхьамаша хьалсег
седкъий.

Хьа дег чу эттай йIайха ялсмале,
Дошоча гIомар тIа ловз цига бераш,
Кхес михаца лаьржа кIай къона
говраш.
Уд цига буц юаш, йизай цар аре.

Хьа дегIаца эттай сийрда ялсмале,
Чам бола сомаш лелх цига кхаьча,
Са хьаькъал, са уйла, са низ
чулаьца
Сона гонахьа эттай хьа безама
къайле.

Iа се цу ялсмалла чуваккхарга
со хьежи,
ГIайгIаша баьккхаб
са кер чу кIоаг.
Цу ялсмален наIарашка
со веррига воаг...
О, Хьа безама сатем!
О, са безама кIедж!

IАЖАГIА ФОРД

IажагIа форд,
Iуйрийна, сайрийна,
Дийнахьа, бусса,
Са уйлашка байташ санна
Лепаш я хьа доше
талгIеш.
Хьоцарча безамах йиза,
Хьа хьаьнача доазон тIа
воал со.
Дошо форд,
Хьа талгIей лувкхера,
Лоамех хьалкхийте,
Юхакхет са лергех —
Диза дуне лу цо сона.

Са кер чу йоал
Хьа маьнха хьажи,
Са бIаргашта гу
Хьа бIаргашка йоалла
Йиза кхоане.
Шорттига Iовож со
Хьа кIаьдача бухе.
Хьалхьежача,
Сийна фо тедаш
Лел оалхазараш декаш.
IажагIа форд,
Хьа бухе цийлача
лаьттано
Хьаели сона хьа овлай
ашараш,
Хьа хьеIача дунен чу
Улл со хьаьнлуш.
Сона юхе гIолла,
Форда чу гIолла,
Чкъаьрий санна
Нек деш тIехдувл
Ахархой кулгаш.

«Хозал — деликъелца,
Дикал — валдалца...»
Хьа хозал-м
Делкъел
тIехьяьннай,
Хьа дикал-м
Хьо елча а яхаргъя.

ГIалгIай кицаш

* * *

Аьлча дехкеваргвола дош ма ала.

* * *

БIарг мел боккха бале а кIай гу.

* * *

Ва ца везаш венар, дахьа ца дезар нйца вахаш,

* * *

Вира хоза гIа дийцад — виро цIог лестадаьд.

* * *

Вирах ди хиннабац.

* * *

Виро «вир» аьлча, вир ахка дахад.

* * *

Волчоа — белам, воацачоа — белхам.

* * *

Га йоаца саьрг хоадабе атта да.

* * *

ГIомарал а кхерал а безагIа ба Iовдалча сага корта,

* * *

Дика дика денад.

* * *

Дича дехкеваргвоа хIама ма де,

КХОАНА–ХЬЕХАРХОЧУН ДИ

ИРАЗ ДОЛАШ Я

«Ираз долаш ва дукхагIболча наха ираз луш вар», — аьнна французски философа Д. Дидрос.

Ткъаь дийтталагIа шу да дукххабараштa ираз, хьаькъал, кхетам, хьехам луш Сакалова Махьмада Лейла хьайоагIа.

Ма дукха ба уж вахаре боккха гIа цунга гIолла баькхараш, цо нийсача новкъа баьхараш!

Наьсарен района Назранерча № 1 йолча юкъерча школе дIаболабир Лейлас шиц къахьегама никъ. Нагахьа саг хургвац цу районе цун цIенда дукхача шерашка Экажкъонгий-Юртарча юкъерча школе директор волаш болх баь Сакалов Башир а Лейла а ца бовзаш.

Шоай вахар а хьинар а просвещенена хетадаь бола СакаловгIар дезал дукха бевар массанена а. Школен коарча цIалга чу баха баьхкача цу къонача дезалах къахетар!

Назрань, Сурхо тIе, Экажкъонгий-Юрт, Грозный дукхканахьа вахар дийхкад цар. Амма цхьаннахьа а наьха цабезам хиинабац царца. ДукхагIа эшшача дIахьежабаьб районе хьехархой ца тоъача хана. ХIаьта хало тIакхаьчача, «ах» ала хержабацар цар шсай никъ. Кхело хийла гола йийттай цар вахаре. Бакъда цIаккха а беха хьайзабац.

Вахара чархо кхесташ, Грозие кхоачабир СакаловгIар дезал. Лейла бераштa хьеха яхар хIанз ше болх беш йолча Калинина цIегагIча поселкерча № 38 йолча юкъерча школе. Кердача хьале, городерча берашца нисъелар из. Бакъда дукха ха ялалехьа царца доттагIIал тессар, из бераштa а езаелар.

ХIаьта а шиш хьалха хинна дешархой — наьсархой биц-м баланзар Махьмада Лейлайна. Шераш дIаахарах царна из а еннаяц йиц.

— Са эггара доккхагIа дола цIей да 16-гIа декабрь, — йоах Лейлас. — Се яь ди да аьнна дац са из сел деза. Доккха зерат хул са цу дийнахьа. 1967 шера деиз цхьа шу дIадахадац цу дийнахьа со йолча са дешархой, аз хIанз а нитта лоархI уж, Даскиев Мурад, Муцольгов Iийса, Эльмурзиев, Шадыжев Бахьауддин, Бакаев Мурад, Барахоев Бекхан ца боагIаш.

ХIаьта Лейлас цIераш йоахаш бола нах Наьсарен районе а вай республике а дика бовзаш ба бехктокхамеча балхаш тIа хиларца дувзаденна. Уж шевар вахаре шоай моттиг йизза хьа а лаьца дIаэттаб. Шоай хьехархо дукхаезаш, цо хьийха никъ шоай вахара къулба а даь, чакхбоаккхаш ба цар.

Мотт — сага эггара хьалха вахара гIа бовзийташ бар. Мотт — сага чурча дунен кизга. Массадола хIама цунгара дIадолалу. Сакалова Лейлас хьехаш дар эрсий мотти литературеи да. Наьна меттаца дувзаш, бераш дикагIа дIахкхетаргдолчча тайпара чакхйоах Лейлас ший урокаш.

Хьехархочун новкъа дуккхадар Iомадир цо ший наьнагара, къаьнагIчарех цаI йолча хьехархочунгара Тамбиева Фаржетагара. Нанна чIоагIа ловш хиларагIа а наьнаца дувзаденна шийна хьехархочун болх безабаларах а, яхар Лейла педагогически институте деша.

ХIаьта СакаловгIар дезале цхьаькха а хьалкхийнад хьехархой ноахал.

Уж ба Лейлай воI — биолог Сакалов Арсен, нус Люба. Даьи наьнеи лерагIа бахаб уж.

ЗIамига педсовет хул СакаловгIар цIагIа. ХIаьта Лейла геттара дог гIоздаьле, ладувгIаш хул воIи нуси нагтахьа шоайла къовсабелча.

Кхоана, ховш махиллара, хьехархочун ди да. Цунца даькъала бувцарг ба вай СакаловгIар дозал а. Къаьстта могаш-маьрша хилар лов хIанз деэткъара яьнна йола, Iалаьмате къьга сакхетам а кIоарга хьаькъал а дола Лайлай нана Тамбиева Фаржет.

А. ЭДИЛОВА.

НАЬНА МОТТ–ВАХАРА КЪУЛБА

«Ший Даймехкал дезаш хIама, цхьанна а сага хурге ма дац, пудухьа дег тIара мадаггара ях аз даьхе йоацар оамал бац». Цу дешашца доладир Совдата ший къамаьл, сатийна сабаре цо даьча къамаьлах хайра сона из ший наьна мотт ховш а безаш а йолга.

— Ше кхоалагIча классе деташ йолча хана, йоах Совдата, делар аз сайна дош, наьна мотт Iомабе, из ховш хила. Наьна мотт сона безабалийтар цун чам хайтар вар Фаргиев Султан, хаьта цо урок луча хана хетар сона, хургвий-хьогI укх лаьтта хьол хозагIа наьна мотт лебеш саг, аьнна.

Наьна мотт кIоаргагIа Iомабе деша йода Совдат 1976 шера Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университете. Цига дешаш йоллаше, цо болх бу; Алхастерча юкъерча школе. Шийгара гIалатца доалийташ, хьехархошта ше езийташ чакхйоаккх Совдата университет. Шийга аз тела хаттараш дипломa цунна бераш хьоадича.

ХIаьта педагог хила цун бола безам хьахилар из школе дешаш йолча хана, берригa дешархой а санна. Совдат а яр шоай хьехархо Куркиев Махьмада Султан дукха веваш...

Ший вахарах дийтта шу дIаденнад С. Куркиевас педагогически балха. Ма дукхача дешархошта хьийхаб цо доккхача вахаре бода никъ, моллагIа специальность цар Iомаергьяле а. Урокаш, классал арахьара болх предметни олимпиадаш, конференцеш — из деррига а тIадерзадаьдар кхетам балара, гIалгIай мотт практически Iомабара.

Цун дешархоех дуккхабараш шоай хьехархочун новкъа бахар. ГIалгIай метта хьехархой хилар М. Мержоевайх, А. Мусиевайх, Л. Фаргиевх, кхыбарех а.

Кховзткъен итталагIча шерашка гIалгIай мотт хIанз санна шерра хьеха болабаьбацар, е иштта теркал беш а бацар.

Хана йIоахала хьахилар предметни кабинеташ а, Массане а кхетадора гIалгIай метта кабинет керттера йолга. Из вIаштIехьйоаккхаш дуккхадар даьд Совдата ше а цун коллегашеи дешархошеи а.

ХIанз заслуженни хьехархо йолча боагIа района метел кхычахьарча а школашкара нах. С. Куркиева чIоагIа имане саг я, цхьа беркатеча наьха мара хулаш йоаца гIулакхацара оамал, говзал я. Ше оалача дог цIеначa, дикадар ловш хиларах диза долча дешаца саг шийна мутIахьа ву цо. ХIама хьаде гIертачоа а хIама де тIеравоацачоа а доагIаш дола дош оалалу цунга.

— Дика аьттув баьлар тха берий, — яхаш дувц йоккхача саго А. Мержоевас, — ВаIий воI айса кхеве везаш хилар со. Из дешавагIача дерригача шерашка Совдатах доккхал деш хилар со. ХIаьта Ахьмад цун ткъаь пхиъ дешархочох цаI вар. Совдата хьехаш мел хиннача шерашка со сатийна яр. ХIанз Ахьмад студент ва.

Литературага гIолла а доацаш, бера предложеней конструкцешка мотт Iомабе йиш яц йоах Совдата. Мотт Iомабеча лоархIаме да бера къамаьла мукъам, халкъа дегагIоз, лазар довзилга, цун заманга гIолла кхел йовзар.

Берашта гIалгIай метта урок мишта лургья Дж. Яндиева, А. Хамхоева, И. Базоркина, С. Чахкиева кхолламах пайда ца эцаш. Цо иштта хьехаш хиларах берашта безалу гIалгIай мотт. Совдата наьна мотт хьех халкъа культура, традицеш йовзийташ. Занятеш ю тайп-тайпара: лекцеш ешаш, литературни сайренаш, семинараш, писателашца вIашагIкхетараш деш. Дешархой хьаькъалген дегаген бода никъ лех Севдата тайп-тайпарча формашца. Учебникех кхоачам баь Iац из. ДукхагIдола учебникаш мадоагIара оттадаь лархIац цо.

Ше гIалгIай меттеи литературан кабинета заведующи хиларах тарра, цо кхоачамболаш лерхIац предмет дика ховш, из чIоагIа дезаш хьехархо хилар. Керттера да шийна ховр берашта дезадалийта, царга дIаэцийта хар, йоах цо. ТIаккха мара хьехархочох бокъонца вола хьехархо лархIа йиш яц.

Хьехархочун лоархIам, сий лакхлуш доагIа аьнна хете а, бакъдар аьлча, хIанз а гIулакх цу тIа кхаьчадац. Из иштта хилийтара тIехьа кхы а къовсам лоаттабе беза.

Перестройка шийгара дIайолае еза хьехархочо, хьаТIакхувш йелча тIехьенна беркат, иман, безам, эхь-эздел яхача дешай маIан довзийташ а уж дешаш дег чу дувшаргдолаш а хьехам бала беза. Долла хIама де деза саг массе а хана наха беркате, дикадар шийгара даргдолаш кхетам бенна хьалкхевара.

Иштта я Куркиева Совдата уйла.

А. ХАРСИЕВА.

Редактор
Х. Э. АУШЕВА.

ТЕЛЕПРОГРАММА

6 ОКТЯБРЬ
ШОАТТА
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Тха беш.
905 — Саг. Лаьтт. Вселенни.
10.05 — «Партнер» яха коммерчески вестник.
10.35 — «Судьба поэта» яха режиссера Кимягарова фильмаш (1959 ш.).
12.30 — Хьайбай дунен тIа.
13.30 — Прогноз.
14.00 — Движение без опасности.
14.30 — Концертни студи Останкино В. Д. Захарченко яхача писательница вIашагIкхеттар.
16.05 — «Семейный экран». «На исходе лета» (1979 ш.).
17.40 — «Бартек и смерть» яха мультфильм.
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Городе Смоленске луш дола «Золотое кольцо». Яхача ансамбла концерт.
19.10 — КВН-90 Днепропетровски Государственни университетан, Донецки политехнически институтен вIашагIкхетар. Полуфинал.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — «Мускал» яха художественни фильм 1-рен 2-рен серн.
00.00 — ТСН.
00.15 — Популярни музыка хоамаш. Мадонни концерт (США).

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.20 — «Ногайские узоры». Нохч-ГIалгIай телевидени передача.
8.45 — «Пекка» яха мультфильм.
8.55 — «Семья» яха телепрограмма.
9.55 — «В поисках утраченного» «Березиль-90». Республикий юкъера Украинен Молдовае театрий фестиваль.
11.25 — СССР-а хьехархой Союзо хьаоттаду.
11.55 — Д. Питерен (скрипка) благотворительни концерт (Австралия).
12.35 — Прогресс. Информаци. Реклама.
13.05 — «Фотографии на стене» яха художественни фильм 1-ра серн.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
18.20 — «По вашим письмам» яха музыкальни передача.
18.50 — «Мир, в котором мы живем» Ю. Билянкина, Дмитрий Шостакович режиссера фильмаш.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «А у нас...» яха мультфильм.
20.15 — «Крафт Дженерал фудс» дунен къаман юкъера теннисни турнир Кхалнах.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сесси дневник.
22.40 — «Гранта в белую ночь» яха фильм-концерт.
23.45 — «Газ ковбои, два ковбоя», «Выше голову» яха мультфильм бокхийчан.
00.05 — «Лицо на мишени» яха художественни фильм 1-рен 2-гIен сереш.

7 ОКТЯБРЬ
КIИРАНДИ
I ПРОГРАММА

8.00 — Спорт массарна а.
8.15 — Ритмически гимнастика.
8.45 — «Спортлото» тираж.
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даьхенна гIулакх деш.
11.00 — Iуйрийнара самукъадоаккха программа.
11.30 — «Дунен гонахьара». Альманах.
12.30 — Музыкальни киоск.
13.00 — «УнахцIено».
13.45 — Цирк на воде.
14.35 — «Арбатский мотив» яха художественни фильм 1-ра серн.
15.50 — Юрта сахьат яха понорама.
17.05 — «С добрым утром» яха программа.
19.40 — «Арбатский мотив» яха художественни фильм 2-гIа серн.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — О простом и вечном.
21.55 — «Земля — наш общий дом» яха фотоконкурс.
22.00 — «Маппет» шоу яха фильм - концерт 1-рен, 2-гIен сереш (Великобритания).
22.45 — Футбольни обозрени.
23.15 — Халхар, халхар, халхар. Яха къамаштIаюкъера конкурс. (Новгородера передача).

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.20 — «Здравствуй, сабантуй» яха Казанера передача.
9.00 — «Египтянин» яха документальни фильм.
9.40 — В. Комаров. Концерт.
10.00 — «Человек из страны Грин». Бераштa йола спектакль 1-ра, 2-гIен дакъа.
12.10 — Документальни фильм.
13.00 — «Фотографии на стене» яха художественни фильм 2-гIа серн.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — «Пять плюс десять». Факташен комментарен.
17.25 — «Шун дехарца» (гIалгIай меттала).
18.00 — Теннис. Дунен халкъаштIа юкъера турнир «Крафт Дженерал фудс» Кхалнах.
19.00 — Футбол. Чемпионат СССР. «Динамо» (Киев) — ЦСКА (СалоIача хана). (19.45) — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.55 — Коллаж.
21.00 — Ха (сурдопереводаца).
21.40 — «Не забудь оглянуться» яха художественни фильм.

8 ОКТЯБРЬ,
ОРШОТ
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Ромка, Фомка и Артос» яха мультфильмаш 1—3 сереш.
9.05 — Футбольни обозрени.
9.35 — «Золотое кольцо» яхача ансамбла концерт.
9.50 — «Христофор Колумб» яха художественни фильм. 1-ра серн.
11.25 — «Хьайбай дунен тIа».
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Я построю дом» яха документальни фильм.
16.10 — «Рихард Вагнер и Рига».
16.45 — Берий сахьат (немецки меттала урокаца).
17.45 — Рынок: Германе мишта ду из.
18.30 — Ха.
19.00 — Актуальни интервью.
19.10 — Сыктывкара баянисташа дIалохк.
19.25 — «Христофор Колумб» яха художественни фильм 1-ра серн.
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — «Страсти по Авдею» яха фильм-спектакль.
23.20 — «Фестивалаш... Конкурсаш... Концерташ...»
00.20 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Эта надоедливая оса» яха Iилма-довзийтара фильм.
8.45, 9.35 — Природоведени. 2-гIа класс.
9.05 — Итальянски мотт.
9.00 — Эрудиташта бола салоIам.
10.40, 11.35 — Литература. 11-гIа класс.
11.10 — «Теплый хлеб» яха Iилма-довзийтара фильм.
12.05 — «Не забудь оглянуться» яха художественни фильм.
13.40 — «Красный фазан на белом снегу» яха документальни фильма премьера.
14.05 — «Сила — в единстве» (Телефильма сеанс юхагойтар).
17.00 — «Люди земли Мордовской». Мордовски АССР Гостелерадио.
17.45 — «Культура Китая» яхача Iилма-популярни фильма циклайцара. «Запретный город» яха фильма 2-гIа серн. «Искусство каллиграфии» 11-гIа серн, «Дворец бронзы» 12-гIа серн.
18.30 — Передачай программа. Музыкальни открытка.
18.35 — «Оувлаш» («Корни», О чеченской народной этике) нохчий мет. Юхахьокхар.
19.20 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Пожар» яха мультфильм.
20.15 — «Дека» «Шовданан оаз» (Звенит «Голос родника») (нохчий меттала) юхахьокх.
21.00 — «Отражение». Т. Степанова халхар.
21.40 — СССР-а Лакхехьарча Совета сесси.
22.40 — СССР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Кража» яха художественни фильма 1-ра серн.

9 ОКТЯБРЬ,
ХУМНАРА
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Страсти по Авдею» яха фильм-спектакль.
10.05 — «Земля — наш общий дом» яха фотоконкурс.
10.10 — «Христофор Колумб» яха художественни фильма 2-гIа серн.
11.25 — Берий сахьат (немецки меттала урокаца).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
1300 — Шахматех ловзарах дунен чемпионате.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Веселое сновидение, или смех и слезы» яха бераштa долча фильма 1-ра серн.
16.30 — «Здравствуй, сабантуй». Казанера передача.
17.30 — «Последний приют» яха документальни фильма премьера.
17.40 — «Музыкантам о музыке». Халкъашта юкъера конкурса лауреатаца Наташа Корсаковайца хинна вIашагIкхетар.
18.20 — «Япония и СССР: взгляд в будущее» (Советско-Японски телевизионни симпозиум).
19.30 — Россе парламентски вестник.
19.45 — «Христофор Колумб» яха художественни фильма 2-гIа серн.
21.00 — Ха.
21.40 — Шахматех ловзарий дунен чемпионате.
21.55 — «Слово». Литературно-художественни программа.
23.55 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15—9.25 — В объективе — животные. Скорпионы, тарантулы и другие» яха Iилма-популярни фильм.
8.35—9.45 — Вайна гонахьара дуне. 1 класс. Ерригa говзалаш езаш я.
8.55 — Французски мотт дешара хьалхара шу.
10.05 — Французски мотт. (Дешара моллагIа шу).
10.35—11.40 — Биологи. 6-гIа класс.
10.55 — Массанена йола педагогика. Кинокласс.
12.00 — «Кража» яха художественни фильма 1-ра серн.
13.05 — Ритмически гимнастика.
13.35 — «Заповедный колодец» яха документальни фильм.
14.05 — «Золотая свадьба» (телефильм сеанс юхагойта) 1-ра серн.
17.00 — «Мост». Телевизионно-документальни фильма премьера.
17.30 — Ритмически гимнастика.
1800 — «Шедевры древней керамики» яхача Iилма-популярни циклацара «Запретный город» яха фильма 19-гIа серн.
18.30 — Передачай программа. Музыкальни открытка.
18.35 — «Открытый микрофон».
19.05 — Информационно-публицистически программа.
19.45 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Как себя вести» яха мультфильм.
20.00 — Футбол. ДоттагIала вIашакхетар. СССР-а сборни клубий — Израила клубий сборни.
20.50 — Коллаж.
20.55 — М. Амираношвиле дIалохк.
21.40 — СССР-а Лакхехьарча Совета сесси.
22.40 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.40 — «Кража» яха художественни фильма 2-гIа серн.

10 ОКТЯБРЬ
КХАЬРА
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Слово». Литературно-художественни программа.
10.35 — «Христофор Колумб» яха художественни фильма 3-гIа серн.
12.00 — Из хиннад, ...хиннад.
12.30 — Ха.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Веселое сновидение, или Смех и слезы». Бераштa долча фильма 2-гIа серн.
16.50 — Молдавски музыкальни фольклора концерт.
17.25 — Берий сахьат (английски меттала урокаца).
18.30 — Ха.
19.00 — «Смена вывески или НЭП» 1-ра передача.
19.30 — «Христофор Колумб» яха художественни фильма 3-гIа серн.
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — «Леннон с нами». Олимпийски яхача спорткомплексе дIаяьхьа сайре.
23.45 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Бабочки высокогорья» яха Iилма-популярни фильм».
8.35—9.35 — Природоведени 3-гIа класс.
9.05 — Немецки мотт. Дешара хьалхара шу.
10.05 — Немецки мотт. Дешара шоллагIа шу.
10.35—11.35 — Юккъара биологи 10-гIа класс.
11.05 — Эрсий къамаьл.
12.05 — «Кража» яха художественни фильма 2-гIа серн.
13.10 — «Один среди зеркал» яха документальни фильм.
13.45 — «Картинки с выставки» яха М. Мусоргски. Фортепианни цикл.
14.20 — «Золотая свадьба» (телефильма сеанс юхахьахьокх) 2-гIа серн.
17.00 — Передачай программа.
17.05 — «Неизвестная Бухара», «Узоры твоего ковра» яха документальни фильмаш.
17.40 — «Живопись древних времен Китая». 14-гIа серн. Запретный город яха Iилма довзашдола фильмаш.
19.20 — Музыкальни открытка.
19.25 — «Что сильнее» яха мультфильм.
19.35 — Информационно-публицистически программа.
21.40 — СССР-а Лакхехьарча Совета сесси.
20.15 — Хоккей. СССР-а чемпионат. «Динамо» (Москва) — «Сокол».
22.10 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.10 — «Вредная Маша» яха художественни фильма 1-ра серн.
00.15 — «Институт человека». «О запретном» яха 2-гIа передача.

11 ОКТЯБРЬ
ЕРА
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Мультфильм.
8.50 — «Вокруг света». Альманах.
9.50 — «Когда танцуют эскимосы» Анадырера передача).
10.15 — «Христофор Колумб» яха художественни фильма 4-гIа серн.
11.25 — Берий сахьат (английски меттала урокаца).
12.25 — Коллаж.
12.30 — Ха.
13.00 — Шахматех ловзара дунен чемпионате.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Времена года» яха А. Вивальди музыкальни сокровищница.
16.35 — «У костра в синей долине» яха документальнин фильма.
16.55 — «Iилма вестник».
17.40 — «16 шу далазеи бокххагIеш».
18.30 — Ха.
19.00 — «Смена вывески или НЭП?» 2-гIа передача.
19.30 — Мультфильм.
19.50 — «Христофор Колумб» яха художественни фильма 4-гIа серн.
21.00 — Ха.
21.40 — Шахматех ловзара дунен чемпионате.
21.55 — МВД сводкагIа.
22.10 — Святослав Федоров — телевизарга гIолла вайзав.
23.40 — Джазови сурташ.
00.50 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Маскарад шестиногих». Iилма-популярни фильм.
8.35—9.35 — Литература 8 класс.
9.05 — Испански мотт (дешара хьалхара шу).
10.05 — Испански мотт (дешара шоллагIа шу).
10.35—11.35 — Литература, 10 класс.
11.05 — «Вавлнофика» яха 3-гIа передача.
12.05 — «Бедная Маша», яха художественни фильма хьалхара серн.
13.10 — Ритмически гимнастика.
13.40 — «Возвращение в Елец» яха документальни фильм.
14.05 — «За синими ночами» яха (телефильма сеанс юхахьахьокх) хьалхара серн.
17.00 — Р. Чеснокова «Детская литургия» яха Волгоградера передача.
17.30 — «Коллекция часов». 16-гIа серн. «Дары» 17-гIа серн. «Музей гугун». «Запретный город» яха Iилма-популярни фильмаш.
18.30 — Передачай программа.
18.35 — «Внимание! Поезд».
18.55 — Информационно-публицистически программа.
19.30 — «Сина цIенадах» (нравственная проповедь. Село Сурхахи. (гIалгIай меттала).
20.30 — Футбол. СССР чемпионат. «Торпедо» — «Динамо» (Москва) 2-гIа тайм.
21.20 — «Акварельный портрет» яха ТВ — эяконкурсе.
21.40 — СССР-а Лакхехьарча Совета сессе.
22.10 — РСФСР Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.10 — «Бедная Маша» яха художественни фильма 2-гIа серн.

12 ОКТЯБРЬ
ПIАЬРАСКА
I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Музыкантам о музыке». Халкъашта юкъера конкурса лауреаташа Наташа Корсаковайца хинна вIашагIкхетар.
9.10 — «Арбатский мотив» яха художественни фильма хьалхара фильм — «Старый дом». 2-гIа фильм — «Наследство».
11.40 — «...16 шу далазеи, бокххагIеи».
12.30 — «Ха».
15.30 — ТСН.
15.45 — «Веснянка» яхача хора дIалохк эрсий иллеш г. Климовск.
15.55 — «Полковник запаса». яха документальни фильм.
16.45 — «Диалог с компьютером».
17.30 — П. Владигерова цIерагIча халкъашта юкъерча пианистий конкурса лауреата Р. Адыгезал — Заде дIалохк.
17.46 — Везаме Старгаш.
18.30 — «Письма из Америки». Хьалхара передача.
19.20 — «Лебединая верность». Певец а композитор а Евгений Мартынов ва.
20.00 — «Не путайся под ногами» яха художественни фильма премьера.
21.00 — Ха.
21.40 — Коллаж.
21.45 — СССР-а Правительстве.
21.55 — Из хиннад... хиннад.
22.15 — «Вид» яха программа.
01.15 — ТСН.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «И взмах послушного крыла...» яха Iилма-популярни фильм.
8.35—9.35 — Литература 5-гIа класс.
9.05 — Английски мотт. (Дешара хьалхара шу).
10.05 — Английски мотт (Дешара шоллагIа шу).
10.35—11.35 — Истори 8-гIа класс.
11.05 — Мамая папаи, сон.
12.05 — «Бедная Маша» яха художественни фильма 2-гIа серн.
13.15 — «Цирк на воде».
14.05 — «Монолог на фоне тайги» яха документальни фильм.
14.15 — «За синими ночами» яха телефильма юхахьокхар) 2-гIа серн.
17.35 — Передачай программа.
17.40 — Закон, Бакъо, Мораль (гIалгIай меттала).
18.10 — Реклама.
18.15 — Республика суверенитет: позицни хетараши (Суверенитет республики: позиции и мнения) (нохчий меттала).
18.55 — Реклама—фильм.
19.00 — Информационно-публицистически программа.
19.40 — «В степи под Всенсаем» яха телефильм.
19.50 — «Возрождение» (О первом съезде тюркских народов, народов Фарси и Кавказа. Москва, 1990 ш.).
20.30 — «Данила и Нанила». яха теникай (кукольни) мультфильм.
20.40 — Шелковской района ди.
21.40 — СССР-а Лакхехьарча Совета сессе.
22.10 — РСФСР-а Лакхехьарча Совета сессе дневник.
23.10 — «Судьбинушка» яха художественни фильма премьера хьалхареи 2-гIеи сереш.

Хоттам

Синоптикаша беча хоамагIа хувцалуш морхаш а йолаш, догIа а доацаш ха отта мег. 6 октябре малхбузехьара лостаме хувцалуш секунда 3—7 метр сиха мух хьекха тарлургда. Цу деношка бийсана 0—5-и градус шийла хила, йис йила а тарлу, дийнахьа 13—18 градус йIовхал отта мег.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул. 92 Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12. промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84. 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12. 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2785.